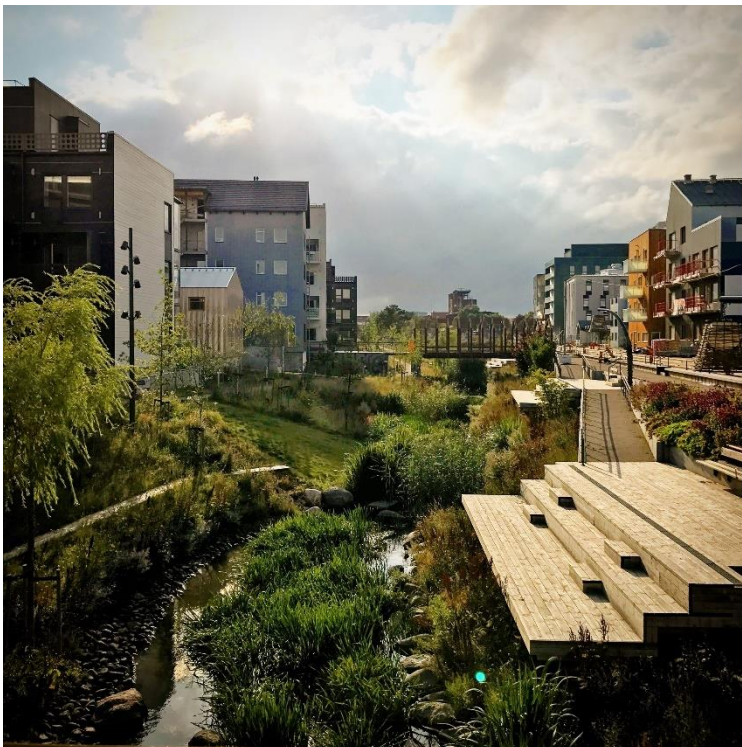




Blandstadens utemiljö

– Landskapsarkitekturens roll och utformning
med Vallastaden i Linköping som fallstudie

The Outdoor Environment of Mixed-Use and Compact Cities – Landscape Architectural Significance and Design Using Vallastaden in Linköping as a Case Study



Isa Stålhandske

Broparken i Vallastaden, Linköping. © Linköpings kommun

Examensarbete/Självständigt arbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Landskapsarkitekturprogrammet

Alnarp 2021

Blandstadens utemiljö – Landskapsarkitekturens roll och utformning med Vallastaden i Linköping som fallstudie

The Outdoor Environment of Mixed-Use and Compact Cities – Landscape Architectural Significance and Design Using Vallastaden in Linköping as a Case Study

Isa Stålhandske

Handledare:	Åsa Klintborg Ahlklo, SLU Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator:	Anders Westin, SLU Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0845
Program/utbildning:	Landskapsarkitekturprogrammet
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2021
Omslagsbild:	Linköpings kommun
Nyckelord:	Blandstad, landskapsarkitektur, funktionsintegrering, tät stad, utemiljö, stadsplanering, social hållbarhet, ekologisk hållbarhet

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV)

Instruktionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Blandstaden är ett begrepp som förekommer inom modern svensk stadsplanering och omfattar teman som delvis beror av utemiljön. Samtidigt verkar inte mycket vara skrivet om blandstadens utemiljö och dess möjligheter. Syftet med denna studie är därför att undersöka landskapsarkitekturens roll och utformning i den nya stadsdelen Vallastaden i Linköping. Stadsdelen designades efter principer som anknyter till konceptet blandstad, men hur har det blivit i praktiken? Undersökningen innefattar litteraturstudier om blandstaden som begrepp samt planeringsdokument från Vallastaden. Stadsdelen besöktes under två dagar och semistrukturerade intervjuer genomfördes med tre berörda landskapsarkitekter. Studien visar att blandstadens utemiljö också kan vara blandad både funktions- och utseendemässigt. En slutsats är att kombinationer av funktionsintegrerad, blandad och tät bebyggelse riskerar att ge oklara gränser mellan privat och offentlig karaktär i stadens rum. Blandstadens risk för konflikter förekommer även i utemiljön, särskilt då många behov samsas om samma plats. I Vallastaden begränsades gröna och sociala kvaliteter under planeringens gång, även om dessa värden tog stor plats tidigt i planeringsprocessen. Dock visar Vallastaden exempel på att hur utemiljön kan förekomma i både nya och varierande former. Studien visar även att gatu-, vatten-, och grönstruktur är potentialer för landskapsarkitekturen i blandstaden. Den estetiska variationen i Vallastadens utemiljö i form av konst, material och utrustning kan vara en inspiration för framtida blandstäder. En fortsatt diskussion om utemiljöns roll och utformning efterfrågas.

Nyckelord: blandstad, landskapsarkitektur, funktionsintegrering, tät stad, utemiljö, stadsplanering, social hållbarhet, ekologisk hållbarhet

Abstract

The mixed-use city or the compact city (blandstad) is a concept that occurs frequently in Swedish urban planning. However, research regarding the outdoor environment seems to be limited. The purpose of this thesis is therefore to investigate of the role and design of landscape architecture in the urban planning form, for which Vallastaden in Linköping is used as a case study. The research includes literature of the mixed-use or compact city as well as planning documents, site visits and semi-structured interviews with pertinent landscape architects regarding Vallastaden. The research shows that the outdoors of the mixed-use and compact city varies in appearance and function. Combinations of mixed-use and urban density are jeopardising clear boundaries between private and public areas. As conflict plays a part in the mixed-use city, it is shown to be represented in the outdoor environment as well. The quality and size of both green areas and areas supporting social opportunities outdoors declined during the planning process, despite being prioritised early in the project. The case study shows that these settings also occur in varied and unconventional forms. Multifunctional streets as well as blue and green infrastructure calls for knowledge and skills in landscape architecture. Inspiring examples of aesthetic variation in Vallastaden could be used as a

model for further outdoor environment. Further discussions about the outdoor environment in mixed-use or compact cities are requested.

Keywords: mixed-use city, compact city, landscape architecture, functional integration, outdoor environment, urban planning, social sustainability, ecological sustainability

Förord

Den demokratiska rättigheten till gröna och allmänna ytor var en av anledningarna till att jag sökte mig till landskapsarkitekturens värld. Efter tre år i Alnarp har jag stött på många intressanta ämnen och frågor som landskapsarkitekturen står i relation till. Ett av dem är blandstaden. Min uppsats är ett försök att få en fördjupad kunskap om det aktuella ämnet och samtidigt bidra med något nytt. Arbetet är ett personligt steg mot att få ökad förståelse om vad en god utemiljö kan innebära.

Jag vill tacka min handledare Åsa Klintborg Ahlklo för handledning och stöd. Tack till Linda, Linn och Charlotta som ställde upp på intervjuer via Zoom. Tack pappa för all läsning och Karim för förståelsen. Jag vill också rikta ett tack till Sebastian som har gett mig många viktiga kommentarer under arbetets gång. Tack till Emmy som har stått ut med mig under mer eller mindre framgångsrika pluggdagar. Jag vill också tacka mina andra kursvänner. Ni vet vilka ni är.

Isa Stålhandske

Alnarp, 2021-06-08

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	11
2. Bakgrund.....	13
3. Studiens upplägg	16
4. Blandstadens utemiljö – en litteraturstudie.....	18
4.1. Bostads- och befolkningssammansättning samt sociala kontakter.....	18
4.2. Funktionsintegrering och konflikt.....	20
4.3. Täthet och trygghet.....	21
4.4. Gatumiljö och trafik.....	22
4.5. Ekologisk hållbarhet	23
4.6. Tidsperspektivet: en blandning av nytt och gammalt	23
5. Fallstudien Vallastaden.....	25
5.1. Hur kan planeringen av landskapsarkitektur se ut i en blandstad?.....	26
5.1.1. Vallastadens helhet	26
5.1.2. Bostadsmiljö, trygghet och rumslighet	27
5.1.3. Gatumiljö och offentliga ytor	30
5.1.4. Ekosystemtjänster och parkmark.....	31
5.1.5. Estetisk variation och identitet	34
5.2. Hur kan landskapsarkitekturen se ut i en etablerad blandstad?	35
5.2.1. Växtmaterial, vatten och andra ekologiska aspekter	36
5.2.2. Estetisk variation.....	39
5.2.3. Bostadsnära kvalitet	41
5.2.4. Offentliga miljöer och parkmark	44
6. Diskussion.....	47
6.1. Metoddiskussion.....	47
6.2. Vilken roll och utformning har landskapsarkitekturen i blandstaden?	47
6.2.1. Den täta stadens utmaningar.....	47
6.2.2. Brukarperspektivet och de rumsliga utmaningarna	48
6.2.3. Ekologiska möjligheter och begränsningar	49
6.2.4. Gatumiljön som hållbar lösning?.....	51

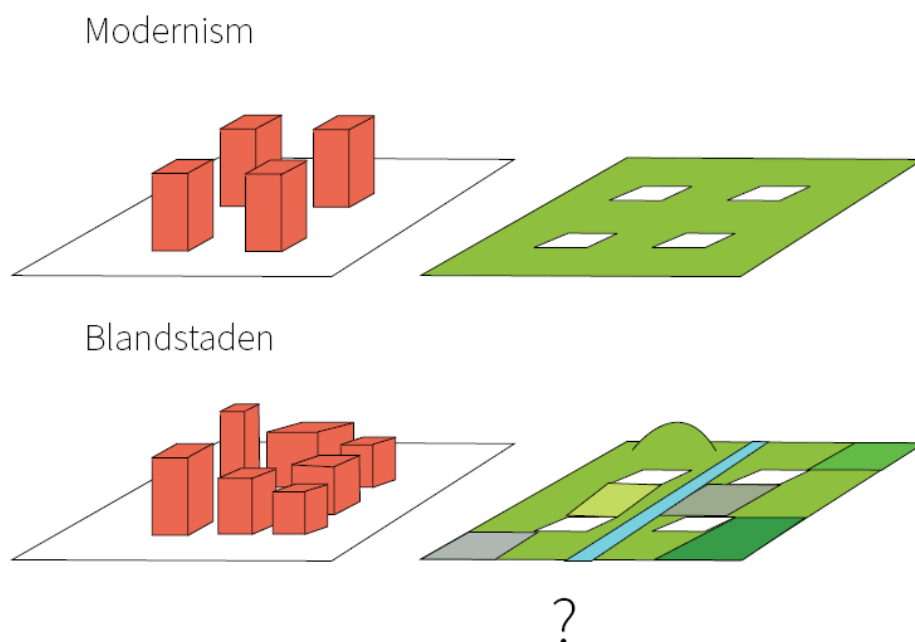
6.2.5.	Samtidens och framtidens landskapsarkitektur i blandstaden	52
7.	Slutsats.....	54
8.	Vidare studier.....	55

1. Inledning

Blandstadsidealet ses i Sverige som en reaktion mot den funktionsuppdelade staden som växte fram i västvärldens modernistiska ideal under större delen av 1900-talet. Under 1930-talet dominerades stadsbyggandet av en vilja att få ökad tillgång till solljus och luft för stadens invånare, vilket var en motpol till de mörka och trånga samhällen som vuxit fram under industrialismens frammarsch. Följden blev höga byggnader och breda grönytor för bästa möjliga tillgång till ljus och friyta (Gehl 2011, ss. 43-46). Enligt arkitekten och stadsforskaren Jan Gehl (2011) tänkte dåtidens planerare inte på sociala och psykologiska behov i sin utformning. Designens påverkan på lek och möten diskuterades inte, utan fokus låg på byggnadsdelarnas fysik och material. Den stora gräsmattan ansågs ge möjligheter för rekreation och social interaktion medan dess funktion och utbredning varken utmanades eller utreddes. Gator och torg försvann till förmån för vägar och stora grönytor som fick ta plats i Skandinaviens samhällsbyggande fram till 1900-talets slut. Konsekvenserna blev en utspridning av människor, händelser och funktioner (figur 1). Avstånden förstärktes ytterligare av det bilberoende som vuxit fram genom byggandet av bland annat villakvarter med breda vägar (ibid.). Bilens roll som frihetsmöjlighet blev närmast ett krav för att kunna ta sig fram i den funktionsindelade staden (Bellander 2005, ss. 18-19). Ur detta väcktes förhoppningar om andra planeringsideal, där *blandstaden* lanserades som idé.

I mars 2021 vinner parken Paradiset priset för bästa landskapsarkitektur av Sveriges Arkitekter. Paradiset är designad av 02 Landskap och finns i blandstadsstadsdelen Vallastaden i Linköping, som var värd för den nationella bomässan 2017. Parken prisas bland annat för sin förmåga att lyfta hotad biologisk mångfald och landskapsarkitekturmässig skicklighet i sin användning av växter, vatten och topografi (Gunne 2021). Samtidigt har stadsdelen fått kritik av verksamma landskapsarkitekter för att stadsdelens bostadsgårdar är för trånga, öppna och hårdgjorda för de boendes bästa (Folkesson et al. 2017). Bygget sker under en tid då förtätning debatteras inom svensk arkitektur och planering. På andra håll i Linköping och i andra svenska städer bebyggs grönytor och parkmark för att ge plats åt bostäder, samtidigt som offentliga och gemensamma ytor blir mindre och färre (SCB 2005; SCB 2015).

I samband med stadens förtätning presenteras blandstaden som framtidens sätt att bygga (figur 1), till exempel i Paris där den täta och gröna 15-minutersstaden ska följa människornas rytm i stället för bilar. Samtliga ytor i staden ska vara multifunktionella och kvarter ska rymma både bostäder och arbete (Moreno 2021). Argument om social och ekologisk hållbarhet är termer som tar plats i stadens ideala och moderna miljö. Samtidigt tenderar beskrivningar av blandstaden inte omfatta utemiljöns utformning, trots att det till stor del är här sociala möten och hållbart stadsbyggande kan ske. Hur ser egentligen landskapsarkitekturen ut i utformandet av blandstaden och vad fyller utemiljön för roll i samtidens och framtidens stadsplanering?



Figur 1: Under 1900-talet byggdes storskaliga och funktionsseparerade bostadsområden. Utemiljön runt omkring var ofta stora och grästäckta. I blandstaden ska bebyggelsen vara blandad i både funktioner, upplåtelseformer och utformning. Hur ser utemiljön ut enligt blandstadsidealet? Går det att urskilja mönster även för den? Illustration: Isa Stålhandske.

2. Bakgrund

Blandstaden

Som en reaktion på det tidigare funktionsseparerade och utspridda sättet att bygga uppstår tankar om att skapa en kompakt stad som uppmuntrar social interaktion och hållbara transportformer i form av gång-, cykel- och kollektivtrafik. Därför hävdas den täta staden, och på så vis även den blandade staden, vara stadsbyggnadsformer som både är urbana och hållbara (Burton, Jenkins & Williams 1996, s. 5). Förtätning kan ses som en del av blandstaden, eller att blandstaden är en del av en förtätningstrend. Enligt stadsplaneringsprofessor Christer Bengs har förtätning av staden varit en modell för hållbar utveckling sedan 1980-talet för att hindra spridning och regionalisering (Bengt 2005, s. 102). Just täthet anses vara en förutsättning för att ett rikt stadsliv ska kunna uppstå enligt arkitektur- och stadsplaneringskritikern Jane Jacobs (2004, s. 241).

Det finns dock inte någon allmängiltig definition av blandstaden. Trots det används ordet frekvent och anses klinga positivt i planeringssammanhang (Bellander 2005, s. 5). I Sverige har blandat boende diskuterats som ett sätt att göra bostadsområden mer socialt och ekonomiskt hållbara (Holmqvist 2009, s. 18). Blandat boende ska skapa rumslig rättvisa genom att ge olika demografiska grupper rättvis tillgång till bostadsmöjligheter och dess fördelar (ibid. s. 20). Trots att blandstaden anses möta hållbarhetsvisioner av både ekologisk, ekonomisk och social karaktär ifrågasätts deras verkliga möjligheter (Länsstyrelsen i Skåne, s. 11).

Samtidigt som blandstadens hållbarhetslösningar inte är fullt utvecklade verkar debatten ha gått vidare till praktiken med olika stadsbyggnadsförslag (Burton, Jenkins & Williams s. 341). Dock blir planerna för blandat boende inte alltid verklighet i Sverige utan förblir skisser på ett papper enligt kulturgeografiforskare Emma Holmqvist (2009). Enligt henne finns det alltså en diskrepans mellan blandat boende som idé och genomförd planering (Holmqvist 2009, s. 19). En blandad stad kan alltså vara svår att realisera. Samtidigt fortsätter den vara ett ord som svenska städer byggs efter idag (Bellander 2005, s. 5). Ett exempel som på flera sätt följer blandstadens ideal är stadsdelen Vallastaden i Linköping.

Vallastaden

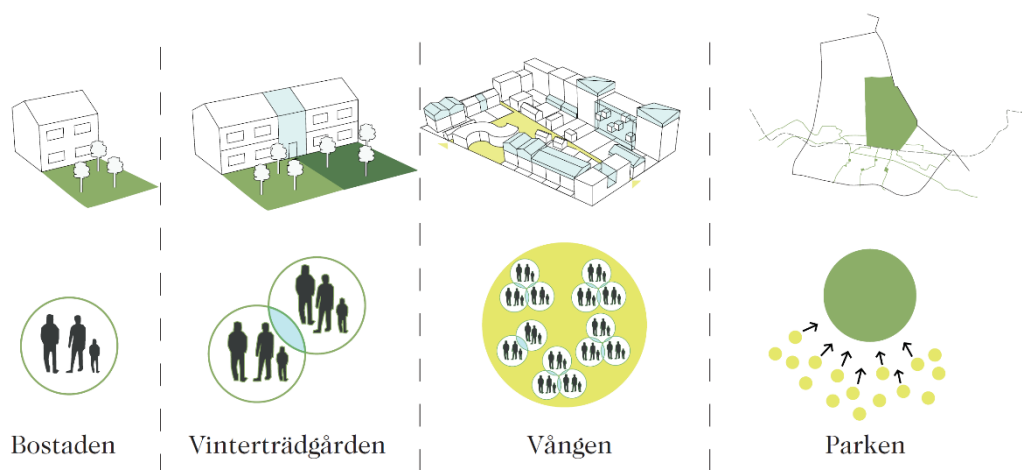
Vallastaden är en stadsdel bebyggd på åkermark i utkanten av Linköping i anslutning till Linköpings universitets campusområde, Mjärdevi Science Park och bostadsområdet Lambohov (figur 2). Stadsplanen är designad av Okidoki Arkitekter efter utformningsförslaget *Tegar*, som vann Linköpings kommuns tävling 2012 inför bo- och samhällsexpon 2017. Kommunen hade då utlyst tävlingen med frågan: ”Hur ser ett hållbart samhälle ut i framtiden?” (Okidoki Arkitekter u.å.). Projektet beskrivs som en tät, grön och blandad stad med visionen om att skapa en varierad miljö med människan i fokus (Linköpings kommun u.å.). Vallastadsmodellen med olika byggnadskriterier skapades för att både befolkningen och arkitekturen skulle bli blandad (Okidoki Arkitekter u.å.). Vallastaden är tänkt att koppla samman omkringliggande områden. Utformningen har planerats att omfatta bostäder, handel, skola och rekreation samt möjliggöra att människor med olika bakgrund möts (Linköpings kommun 2013, s. 4).

Områdesarkitekterna påstår att förslaget *Tegar* ska spegla de sociala och rumsmässiga kvaliteter som fanns i den oskiftade byn. Tegen framhävs som första skalan i det sociala livet och ska rymma byggnader i olika skalor och upplåtelseformer. Gemensamma inomhuszoner som kallas vinterträdgårdar ska kunna inredas efter invånarnas behov. De påstås öka chanserna att träffas i hemmiljön och ska möjliggöra tillvaratagande av solvärme och lokal odling (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2). Vången motsvarar ett kvarter och presenteras som den andra sociala skalan. Varje vång ska innefatta minst två tegar för ett fellesthus och en allmänning (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2). Fellesthusen ska utformas efter de boendes behov och förvaltas av samfällighetsföreningar (Linköpings kommun 2017). Gatustrukturen ska vara indelad i tre nivåer; boulevarder, kvartersgator och smitvägar, där trafiken anses främja fotgängare och cyklister. Byggnader längsmed boulevarderna är planerade att kunna göras om till lokaler för handel och service (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2).

Ingen av aktörerna har påstått att Vallastaden är en blandstad, dock anknyter idéerna om stadsdelen till beskrivningar av blandstaden. Dessutom har stadsdelen en tät och tydligt blandad bebyggelse idag, både funktions-, bostads- och utseendemässigt. Därför bedöms Vallastaden vara en stadsdel med blandstadskaraktär och har valts som en fallstudie för arbetet.



Figur 2: Karta som visar Vallastadens placering och hur stadsdelen är tänkt att koppla an till andra delar av Linköping. Vallastaden är byggd på och omgärdas delvis av åkermark. Tillägg: Isa Stålhandske. © Lantmäteriet.



Figur 3: Vallastadens delar enligt planförslaget. Tegarna (som här redovisas som "Bostaden" och "Vinterträdgården") kan vara enskilda eller slås samman. Tegarna blir till en vång, som motsvarar ett kvarter i stadsdelen. Stadsparken (senare kallad Paradiset) ska ges stort utrymme och locka människor från både Vallastaden och andra delar av Linköping. © Okidoki Arkitekter.

3. Studiens upplägg

Målsättningen med arbetet är att undersöka planeringen och etableringen av landskapsarkitektur i blandstaden med Vallastaden i Linköping som fallstudie. I studien har landskapsarkitektur bedömts vara utemiljö med bakomliggande tankar om dess syfte och funktion. Syftet med arbetet är att belysa landskapsarkitekturen i debatten om förtätning och blandstaden genom att undersöka dess roll och utformning. Arbetets frågeställningar följer Vallastadens kronologiska utveckling men börjar med en litteraturstudie om blandstadens innebörd och utemiljöns möjligheter i stadsbyggnadsformen.

Huvudfrågeställning

Vilken är landskapsarkitekturens roll och utformning i blandstaden?

Delfrågeställningar

Vad står det om landskapsarkitektur i litteratur om blandstaden?

Hur kan planeringen av landskapsarkitektur se ut i en blandstad?

Hur kan landskapsarkitekturen se ut i en etablerad blandstad?

I litteraturstudien har sökord som blandstad, Vallastaden, landskapsarkitektur, hållbar utveckling, stadsplanering, utemiljö, urban planning, sustainability och liknande böjningar använts. I arbetet har begreppen compact city, mixed-use city och blandat boende använts som synonymer till blandstad. Jag har valt att göra så för att kunna bredda källmaterialet eftersom begreppen kan ses som delar eller aspekter av blandstaden. Resterande delar av arbetet omfattar stadsdelen Vallastaden som fallstudie. Några av Vallastadens planeringsdokument har studerats och jämförts med hur etableringen har blivit i stadsdelens första etapp. Under arbetets gång har Vallastaden besökts den 20/4 och 21/4 2021. Platsstudien har bestått av att studera Vallastadens olika delar och analysera dem utifrån

målsättningar för stadsdelen och ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv. Undersökningsområdet med kvarters- och parknamn framgår av figur 4.

För att samla in tankar och åsikter om dessa ämnen från praktiserande landskapsarkitekter har tre semistrukturerade intervjuer genomförts via Zoom. Landskapsarkitekterna har olika erfarenhet och kunskap om Vallastaden och blivit intervjuade om sin roll och/eller relation till stadsdelen samt deras syn på blandstaden. Intervjufrågorna har varit olika för respektive person och bifogas i bilaga 2. Vissa frågor har återkommit vid samtliga intervjutillfällen. De tre personer som har intervjuats är: 1. Linn Osvalder som är universitetsadjunkt vid SLU Alnarp och som har besökt Vallastaden i olika yrkesroller. 2. Charlotta Davidsson, som arbetar hos White Arkitekter i Linköping. Hon var med och designade Broparken och är numera ansvarig landskapsarkitekt för den. 3. Linda Moström vid Linköpings kommun, tidigare projektledare för Broparken och dagvattenutredning i Vallastaden för White Arkitekter.

För att avgränsa arbetet har blandstaden definierats ur en svensk kontext. Befolkningssammansättning diskuteras inte i en bred bemärkelse, även om den kan anses minst lika viktig som den fysiska skalan i diskussioner om hållbart boende. Detsamma gäller processer som gentrifiering eller förutsättningar som blandstaden står i relation till såsom bygglagar, allmänna och privata intressen, detaljplaner, handel och bostadspolitik (Lindgren 2004, ss. 29, 31; Holmqvist 2009). Faktorer i Vallastaden som inte undersökts specifikt men som kan tänkas påverka utemiljöns roll är stadens ljussättning, vinterträdgårdar och fellehusen. Orsakerna till förändringar mellan plandokument och färdig bebyggelse ligger utanför studien.

4. Blandstadens utemiljö – en litteraturstudie

Blandstadsbegreppets vaghet kan ses som både positivt och negativt (Bellander 2005, s. 5; Jansson 2015, s. 5). Det kan anses viktigt att kunna definiera blandstaden för att minska otydligheten och få blandstaden att bli ett realiserbart mål. Om begreppet urvattnas kan det äventyra förståelsen av de positiva effekter som blandstaden anses föra med sig. Det kan försvåra planeringsprocessen om det inte går att definiera ett gemensamt mål för det enskilda projektet. Samtidigt måste lokala anpassningar kunna ske för att möjliggöra olika blandstadsprojekt. Det väcker frågor om den fortsatta användningen av begreppet: går det att konkretisera blandstaden utan att tappa anpassningsbarheten som begreppet verkar ha idag? Vad kan begreppet innebära för landskapsarkitekturen och utemiljön? Under litteraturstudien har jag funnit några generella teman för blandstaden: bostads- och befolkningssammansättning, funktionsintegrering, täthet, gatumiljö, hållbarhet, konflikt, trygghet och tidsperspektiv. Dock kan det anses vara kontroversiellt att sortera blandstaden i teman, eftersom aspekterna snarare är byggstenar än det faktiska målet med blandstaden enligt samhällsplanerare Anna Modin (2002, s. 26). Trots det har jag valt att definiera några teman för att lättare förstå och förklara ämnet bättre. Jag har generellt sett att byggnader ofta är utgångspunkten för stadsbyggnadsformen, medan utemiljön vid flertalet tillfällen lämnas utan beskrivning.

4.1. Bostads- och befolkningssammansättning samt sociala kontakter

I blandstaden ryms en blandning av upplåtelse- och byggnadsformer. Blandat boende som begrepp avser främst hushållskaraktäristika. Enbart i vissa fall avses heterogenitet i bebyggelsestruktur eftersom en heterogen bostadsstock har ansetts

ge en heterogen befolkningsstruktur (Holmqvist 2009, s. 21). Blandat boende är tänkt att motverka ensidighet men det finns samtidigt ingen exakt föreställning om vad en ensidig eller blandad miljö innebär. Blandat boende kan dock delas in i två typer: bostadssammansättning och befolkningssammansättning. Bostadssammansättning innefattar hustyp, upplåtelseform och lägenhetsstorlek medan befolkningssammansättning beror av demografi, socioekonomi och etnicitet (ibid. ss. 21-22). Sociala mål förekommer i två typer: sociala mål och integrationsmål (Modin 2002, s. 26). Sociala mål antas i sammanhanget betyda vardagliga möten och bostadsnära kontakt mellan invånarna. Blandstaden anses främja både social blandning och minskad segregation (Bellander 2005, s. 49; Modin 2002, s. 26).

Utemiljöns roll för social kontakt är dock kontroversiell inom bostadsbyggandet enligt Emma Holmqvist, forskare inom kulturgeografi (2009, s. 35). Inom sociologin har samhällets sociala och ekonomiska uppbyggnad samt individuella faktorer vägt tyngre än den fysiska miljön. Geografisk närhet och antalet mötestillfällen har ansetts viktig för social interaktion, men planeringens möjligheter har generellt betraktats kritiskt (ibid. s. 38). På 1970-talet fokuserade forskningen på djupa kontakter i hemmiljön för att sedan på 90-talet betona vikten av de ytliga. Det senare fokusområdet har lett till att de bostadsnära kontaktytornas betydelse har lyfts alltmer. Flertalet studier talar för utemiljöns roll för sociala kontakter inom bostadsmiljön. De sekundära kontakterna är särskilt viktiga för människor som har få andra nätverk och är mindre rörliga än andra, som äldre och barn. Dessutom utgör barn ofta grunden för att kontakt skapas mellan invånarna. Vänskap är svårt att planera för medan grannkontakt till stor del beror på det fysiska rummet. Därför måste det designas för att uppmuntra till möten (ibid. ss. 41-44).

Enligt min uppfattning är social kontakt en utgångspunkt i många diskussioner och koncept inom landskapsarkitekturen. Även om de ytliga kontakternas betydelse och landskapsarkitekturens roll har blivit mer etablerad på senare tid är premisserna för möten inte självklara. De är snarare utpräglade idéer, även inom diskussionen om blandstaden. Med det ställs en ny tilltro till att rumsligt kunna gynna möten i vardagen, på gatan och i bostadsområdet.

4.2. Funktionsintegrering och konflikt

Blandstaden anses till stor del bestå av funktionsintegrering, där olika funktioner såsom boende, service, verksamheter och arbetsplatser blandas med kulturella och sociala mötesplatser. Dock finns det inte någon regel om hur mycket av de olika funktionerna som ska finnas inom området. I Sverige står ofta innerstaden som modell för tanken om blandstaden, medan småstaden ibland förekommer som förebild (Bellander 2005, s. 5). Funktionsintegrering i samband med kollektivtrafik anses skapa förutsättningar för stadens invånare att leva mer ekologiskt hållbara liv (Burton, Jenkins & Williams 1996, s. 343). Funktionsblandade miljöer är tänkta att generera och bibehålla en offentlighet och ge människorna tillgänglighet till stadsmiljön och gaturummet (Lindgren 2004, s. 27). Staden ska vara småskaligt integrerad och inte enbart bestå av funktioner placerade intill varandra (ibid. s. 29). Det är viktigt att inte sträva efter funktionsintegrering för sakens skull, utan för att kunna ge positiva effekter (Modin 2002, s. 25). Funktionsintegreringen ska helst speglas i bebyggelsens möjligheter att möta hushållens förändring över tid (Scoffham & Vale 1996, s. 69).

Trots att stadsbyggnadsformen kan ses som attraktiv riskerar blandstaden att generera intressekonflikter då behov krockar med varandra, som exempelvis förskolans med industrianläggningens behov (Modin 2002, ss. 26-27). I den funktionsintegrerade staden finns det exempelvis risk för doftföroreningar, där oönskade lukter från grannar och restauranger blandas med de från industrier och andra verksamheter. Även ljudstörningar kan reducera den privata känslan i området. Omtyckta lugna områden är mindre vanliga i blandstaden än i traditionella områden. Ju tätare området är, desto större sannolikhet finns för att ljud från motordriven trafik blir påträngande i staden (Troy 1996, s. 204). Blandstaden anses därför ha legitimitetsproblem på grund av dess konfliktrisker (Lindgren 2004, s. 28).

Det kan tänkas att nya kreativa lösningar för funktionsintegrering går att finna även i blandstadens utemiljö. Variationen skulle kunna speglas i utformningen av både gaturum, bostadsgårdar och parkmiljö, om utrymme ges för dessa typer av platser. Inom blandstadsplanering måste många aspekter samsas. Likt konflikter inom bebyggelsen riskerar blandstaden att generera konflikter även i utemiljön. De gemensamma uterummen behöver balansera olika funktioner och önskemål som blandstaden ska rymma, som olika typer av trafik, serveringsmöjligheter, offentliga mötesplatser och täthet. Hur de funktionsintegrerade och komplexa utemiljöerna kan se ut och fungera verkar dock inte diskuteras.

4.3. Täthet och trygghet

Täthet framhålls som en viktig del av blandstadens utformning (Lindgren 2004, s. 28). Dock är det upplevelsen av täthet som är central, inte exploateringssiffror (Modin 2002, s. 27). Stadsdelens förhållande till staden som helhet är viktigt för att avgöra hur marken ska tas i anspråk (Lindgren 2004, s. 28). Närhet och täthet kan ge en fattbar bebyggelsestruktur inom synhåll eller gångavstånd (Bellander 2005, s. 5). Trångboddhet skiljs från bostadstäthet, där tätheten ger förutsättningar för att ett rikt och varierat liv ska kunna uppstå i staden (Jacobs 2004, s. 234). Närheten anses ge många och nya rumsliga upplevelser och skapar ett rörligt folkliv som är aktivt dygnet runt (Lindgren 2004, s. 27; Modin 2002, s. 25-26). Att fler människor har uppsikt över stadens gemensamma miljöer under olika tider av dygnet påstås ge trygghet (Jacobs 2004, ss. 57, 72-79). Blandstadens offentliga rum ska därmed vara enkla att uppehålla sig i, där gatan blir ett bärande element (Bellander 2005, s. 5). Samtidigt kan även grannskapets kontakter och miljö vara en bärande del för att inge känslor av trygghet och hemmahörande (Holmqvist 2009, ss. 41, 43).

En högre täthet av människor kan göra det ekonomiskt möjligt att erbjuda verksamheter och service samt förbättra social hållbarhet i området. Däremot riskerar staden att bli överbefolkad och tappa positiva stadsmässiga kvaliteter. Med mindre öppna ytor, trängsel och avgaser blir staden inte längre en miljö där majoriteten av stadsborna vill bo (Burton, Jenkins & Williams 1996, s. 5). En annan utmaning är strävan mot att göra "offentliga rummet offentligare" samtidigt som det ska vara möjligt att vara "halvkänd eller igenkänd" i samma område (Bellander 2005, s. 5).

Ett attraktivt gatuliv kan anses stå för andra kvaliteter än dem som kännetecknar en god boendemiljö. För vem blir då rumsligheten utformad? Frågan är om kombinationen är möjligt att uppnå i etablerad bebyggelse, där utemiljöns utformning kan hävdas bli central för att åstadkomma önskvärda karaktärer. Därtill kan trygghetsaspekten i gaturummet samt boendetäthetens möjligheter och risker variera mellan städer och länder. Känslan av trygghet kan dessutom variera mellan individer. Oavsett kan tät bebyggelse riskera att ge trånga utemiljöer om planeringen inte prioriterar dem ytmässigt.

Den allmänna platsen ska idag rymma möten, aktivitet, självständighet och identitetsskapande element (Drougge, Kling & Westermark 2012, s. 14). Det

innebär att utemiljön ska innehålla flertalet funktioner, där den sociala aspekten kan anses särskilt viktig i den täta staden. Kan traditionella utemiljöer förändras i blandstaden och hur ser de sociala platserna i sådana fall ut? I kombination med att prioritera byggnader minskar utrymmet för större utemiljöer. Tillsammans med hög byggnadshöjd blir utemiljön mer skuggad, vilket sällan gynnar stadens växtlighet. Ambitionen om en varierad utemiljö i staden i samband med begränsat utrymme talar för en svår situation för utemiljöns möjligheter.

4.4. Gatumiljö och trafik

I blandstaden ses gaturummet som ett bärande element (Bellander 2005, s. 5). Mindre tid och resurser ska läggas åt resande (Lindgren 2004, s. 27). Gatans fysiska rum anses ha goda sociala förutsättningar och ger rörelsefrihet för stadens invånare (Gehl 2007, s. 13; Jacobs 2004, ss. 72-86). Blandstaden ska utifrån ett svenskt perspektiv bortse från SCAFT-principens trafikseparering och i stället främja blandad trafik och framkomlighet (Lindgren 2004, s. 28). För handel är gångtrafik mest attraktiv, samtidigt som bilen måste rymmas för större varuhantering. Därför har gångfartsgator tagits fram för att skapa friare gator (Drougge, Kling & Westermarck 2012, s. 60). Blandstaden behöver inte vara bilfri utan ska möjliggöra för respektive trafikant att välja den mest effektiva vägen (Anna Modin 2002, s. 26). Transport- och parkeringsplanering är därför viktig, som att exempelvis förlägga parkeringsplatser för att inte störa gatumiljön (Lindgren 2004, s. 27). De senaste åren har *shared space* lanserats som en ny gatumiljö där trafikantgrupper blandas (Trafikverket 2010, s. 11). Enligt Trafikverket (2010) anses trafikformen locka till social vistelse vid sittplatser, planteringar och konstverk (s. 11).

Idag verkar de offentliga rummen bli mindre samtidigt som delar av parkens och torgets aktiviteter flyttar över till gatan. Gatorna hanterar förorenat dagvatten, är habitat för diverse djur och ger vila och social kvalitet för stadens människor (Drougge, Kling & Westermarck 2012, s. 60). De nya gatorna är alltså mer än trafiken som utspelas där. Samtidigt verkar utformningen av dem inte självklara. När många funktioner ska ligga nära kan gatan prioriteras som rumslig lösning. Att gatumiljön ska ge både sociala, ekologiska och trafikmässiga tjänster ställer höga krav och förhoppningar på dess utformning. Att skapa lyckade gaturum är en målsättning i blandstaden, men utmaningarna är stora. Vad som är tydligt är att ett lugnare, mänskligare och grönnare perspektiv är prioriterat i blandstadens trafik. Om utrymme ges kan prioriteringen av gatan stärka utemiljöns problemlösande roll.

4.5. Ekologisk hållbarhet

I diskussionen om blandstaden har ekologisk hållbarhet främst belysts ur ett transportperspektiv, där kollektivtrafik och korta sträckor har prioriterats framför bilen och oönskade utsläpp (Burton, Jenkins & Williams 1996, s. 341). På senare år har växtlighetens och vattnets möjligheter börjat inkluderas. Gröna influenser anses vara en trivselfaktor i blandstaden (Lindgren 2004, s. 27). Träd och buskar motverkar stadens varma klimat under sommaren, hanterar föroreningar och utgör habitat för stadens djur. Samtidigt kan den täta staden leda till att gröna kvaliteter och karaktärer försvinner (Troy 1996, s. 202; Florgård 2005, s. 132). Moderna grepp inom landskapsarkitekturen är att designa för biologisk mångfald, ekosystemtjänster och pedagogik (Drougge, Kling & Westermarck 2012, s. 186). Naturen är då en inspiration för systemiska lösningar inom modern landskapsarkitektur (ibid.). Samtidigt kan genomgående landskaps- och systemperspektiv saknas i designandet av dagens utemiljö enligt landskapsarkitekt Linda Moström (2021). Dessa synsätt kan vara viktiga men också komplicerade att planera kring. Utmaningarna pekar ändå mot att grön och blå infrastruktur har potential att vara resurser för ett mer hållbart urbant klimat, så även i blandstaden.

4.6. Tidsperspektivet: en blandning av nytt och gammalt

I diskussionen om blandstaden resoneras det om att ny och äldre bebyggelse ska kunna rymmas i samma område. Det anses viktigt att tillvarata platsens historia, verksamhet och lokala identitet. Det kan vara i form av kulturhistoriska byggnader men också skala, täthet, rörelser och funktionsmix (Lindgren 2004, s. 29). Motiven kan även vara estetiska (Jacobs 2004, s. 176). Blandstaden kan antingen bestå av en homogen blandning, där området har planerats och uppförts i en fas. Alternativt sker planering och uppförande under en längre tid i flera faser, som resulterar i en heterogen blandning som kan vara mer tålig för förändringar (Modin 2002, ss. 26-27). Ett exempel är äldre europeiska stadscentra som anses vara ideala urbana platser för både arkitekter, planerare och turister. Dock riskerar den historiska

formen vara svår att återskapa i modern form (Burton, Jenkins & Williams 1996, s. 5).

Strävan efter att bevara gammal bebyggelse kan för utemiljön översättas till att exempelvis tillvarata vackra och gamla torg, vattendrag eller äldre och stora träd. Förutsättningarna varierar mellan nyexploatering och redan exploaterad mark. Dock finns det medel för att få utemiljön att verka äldre än vad den egentligen är, till exempel genom att plantera växter i större kvaliteter. Estetisk variation kan också skapas på andra sätt än genom ålder. Det kan visas genom olika markmaterial, utrustning och sittytter, konst samt olika rumsliga karaktärer. Utemiljöer kan få olika teman som både är platsspecifika och unika i sitt koncept och utformning.

5. Fallstudien Vallastaden



Figur 4: Vallastaden. Kvarteren och parkerna har egna namn. Röd linje visar gränsen för undersökningsområdet. Gårdarna som ligger utanför undersökningsområdet var inte färdigbyggda vid besökstillfället. Linjen och text på kvarters- och parknamn samt Johannes Magnus väg har lagts till i efterhand. Tillägg: Isa Stålhandske. © Linköpings kommun.

5.1. Hur kan planeringen av landskapsarkitektur se ut i en blandstad?

För att undersöka utemiljöns planering i Vallastaden har tre av stadsdelens planeringsdokument studerats. De utvalda planeringsdokumentens teman och innehåll skiljer sig inte alltför mycket ifrån varandra. Snarare ter de sig olika textmässigt eftersom de fyller olika roller i processen. Planförslaget från 2012 av Okidoki Arkitekter är mer konceptuellt än de andra. Kvalitetsprogrammet från 2013 utgår från planförslaget och ska vara ett stöd i utformningen av Vallastadens utemiljö och bebyggelse. Markanvisningen från 2017 är en mer teknisk beskrivning och återkopplar till det kommunala kvalitetsprogrammet. Dessa texter ligger till grund för jämförelser av stadsdelen på plats, där skillnaderna kan vara mer betydande.

5.1.1. Vallastadens helhet

I markanvisningen meddelar Linköpings kommun att stadsdelens första etapp blir det första steget till att sammanlänka Vallastaden med resten av staden och bli till en blandad och levande stadsdel. Visionen ”människan bygger staden” ska präglas av lärande, kreativitet, social hållbarhet och resurseffektivitet. Socialt hållbara enheter och gemensamma mötesplatser ska finnas i stadsdelen (Linköpings kommun 2017, s. 5). I planförslaget har liknande tankar påvisats, där stadsdelen även är tänkt att attrahera människor utanför stadsdelen (Okidoki Arkitekter 2012, s. 1). Bärande idéer för markanvisningen bygger på planförslaget. De bärande idéerna är; tegar för mångfald, täthet för stadsliv, möten i vardagen, parkrum för identitet och välbefinnande samt gång- och cykelperspektiv. Här nämns att en variation av hustyper och upplåtelseformer med småskalig fastighetsindelning ska ge social blandning och en stor variation av intryck. De sociala nätverken anses skapas i bostaden, vinterträdgårdar, fellesthus, torg och parker (Linköpings kommun 2017, ss. 5, 11). Dessa delar av Vallastaden, liksom tillhörande gemensamma ytor och gränder, förekommer i samtliga dokument.

I planförslaget delas stadsdelen in under rubrikerna stads- och parkmassa, Kunskapslänken, biltrafik samt bilparkering, cykelvägar och gångstråk, park med tematiska grönstråk samt vattenstråk och dagvatten. Stadsdelen ska utformas längsmed trafiklederna för att skapa mer utrymme för parkmark som planeras bli Linköpings västra stadspark. Stadsparken planeras bli till en förlängning av den gröna korridoren av redan existerande parker i Linköping. Det ska även hjälpa

Vallastaden att koppla an till resten av staden (Okidoki Arkitekter 2012, s.1). Planförslagets rubriker och mål talar för att landskapsarkitekturens värden, som trafik, vatten och växtlighet kan ta stor plats i stadsdelen. Däremot visas inte samma prioritet i Vallamodellens utvärderingskriterier senare i processen, som ska bedöma fastigheter för att gynna god bebyggelse (Linköpings kommun 2017, ss. 28, 31). Kriterierna som kan vara relevanta för landskapsarkitekturens roll är boendemedverkan, kreativitet och lekfullhet samt socialt idékoncept, vilka är tre av totalt sjutton kriterier. Dock finns det inget kriterium som enbart angår utemiljö. Detta kontrasterar till förra bomässan i Malmö 2001 som hade grönytefaktor som en del av planeringsarbetet, menar landskapsarkitekt Linn Osvalder (2021). Generellt beskrivs ansvar och riktlinjer för byggnader i markanvisningen men det är svårt att urskilja vad som prioriteras och krävs för goda utemiljöer i Vallastaden.

5.1.2. Bostadsmiljö, trygghet och rumslighet

Enligt planförslaget ska ”den sociala kapaciteten i tegindelningen” kunna skapa rumsliga och sociala kvalitéer. Småskaligheten i fastighetsindelningen är tänkt att generera olika sociala nivåer och definierade gårdar ska ge tillhörighet och tillgänglighet för de boende (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2). Småskalighet anses kunna minska anonymiteten och öka tryggheten i stadsdelen (Linköpings kommun 2013, s. 11). Okidoki Arkitekter anser att en kombination av tät bebyggelse och privata ytor kan generera individualitet och ett kollektiv på samma gång. Platserna ska kunna ge samhörighet och undvika exkludering (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2). I fellehus och vinterträdgårdar ska gemenskapen kunna stärkas genom att erbjuda funktioner efter invånarnas behov såsom tvättstuga, odling och fikaplatz (Linköpings kommun 2013, s. 11). Fellehusen ska även ha unika program för att locka folk från andra kvarter. Varje vång är tänkt att ha en ”upplöst och grön” insida, en så kallad allmänning (Okidoki Arkitekter 2012, s. 2). Fellehusens växthusdel ska ge trygghet och tillgodose små barns fritidsbehov. Lekplatsen Lill-Valla norröver Paradiset anses för långt ifrån Vallastaden för att kunna brukas av de mindre barnen. Därför ska varje kvarter ha en liten gemensam lekplats som kompletteras med en större och allmän lekplats för alla barn (Linköpings kommun 2013, ss. 11-12).



Figur 5: Vågens insida med ett grönt inre. Från planförslaget. © Okidoki Arkitekter.

Vallastaden är tänkt att ha tydliga gränser mellan offentliga, halvprivata och privata stadsrum (Linköping 2013, s. 10). Mellan kvartersmark och allmänna utrymmen ska det finnas en "respektzon" som ska kunna inredas (ibid. s. 16). Privata ytor ska ramas in med staket, häck eller liknande för att skapa en privat upplevelse för både den boende och den som passerar. Gränsindelningen beskrivs göra platsen "mer exklusiv" och kan skapa en "viss positiv stämning utifrån". Överskådligheten över häck och staket är samtidigt tänkt att bidra till orienterbarheten i stadsdelen. Byggnadernas placering anses stärka gränserna och skapa identitet åt gaturummet genom att korta ner sekvenserna mellan gatans referenspunkter. Rumsligheten ska ge en rikare upplevelse, tillhörighet och tillgänglighet för de boende. Trots tätheten ska det vara möjligt visa sin identitet i småskaligheten. Balkonger mot gatan ska ge mer liv och närvaro i staden. Husen ska vändas mot gatuliv för att möjliggöra spontana möten och mer långvariga kontakter. Den privata gården ska öka invånarnas vilja att vistas ute en längre tid (ibid. ss. 6, 10). Precis som trygghet är en del av blandstadens idéer är ordet med i kvalitetsprogrammet för Vallastaden. Variationen av bostäder, arbetsplatser och handelsmöjligheter ska göra att människor vistas i staden på olika tider av dygnet. Just "livet i stadsdelens mellanrum" och mänsklig närvaro anses ge trygghet (ibid. s. 8). Bostäder i markplan ska kunna omvandlas till lokaler, där platsen utanför dörren ska vara indragen för att undvika direktinsyn (ibid. s. 9).



Figur 6: Perspektivbild som visar den eftersträvade karaktären inom kvarteren. Från kvalitetsprogrammet. © Okidoki Arkitekter.

I planförslagets visuella material får sociala värden, småskalighet och grönska ta plats, även i mer privata utrymmen. Här finns intressanta tankar om det privata och offentliga, individen och kollektivet som ska samsas i utemiljön. Dock kan dessa mål förbli enbart ord när stadsdelen börjar ta form. Tydliga riktlinjer för utemiljön kan ibland saknas, vilket kan tänkas resultera i andra karaktärer än vad som eftersträvades i planeringen. Användningen av begreppet allmänning i stället för bostadsgård är också anmärkningsvärd eftersom det på både gott och ont främsäger sig föreställningar om vad ytan kan innebära. Ett måleriskt språk kan vara önskvärt tidigt i processen, men kan ge bilden av en verklighet som är svår att uppnå. De konceptuella beskrivningarna är attraktiva och säljande, men det verkar inte finnas några garantier för att de omsätts i praktiken. Det verkar finnas förväntningar om att inomhusmiljöerna ska tillgodose invånarnas sociala behov, vilket riskerar att intilliggande utemiljö varken uppmärksammas eller utnyttjas. Fellelshusen beror av lokalt engagemang, men kan komma att ödelägga gemensamma utrymmen om de inte brukas. De blir extra beroende av lokalt engagemang eftersom de exkluderar människor som inte bor i kvarteret. Samtidigt är fellelshus och vinterträdgårdar nya grepp som kan stötta sociala kontakter året om, vilket är fördelaktigt i ett land där klimatet inte alltid lockar till utevistelse. De kan ge gemensamma intressen som förenar de boende och skapar social kontakt och trygghet i hemmiljön. Oavsett kommer sociala möten i nya format i Vallastaden. Dock finns det få krav på utemiljön. Till exempel finns tillgänglighetskrav för innemiljön (Linköpings

kommun 2013, s. 23), men inte för utemiljön. Säljande ord som ”social kapacitet”, ”exklusiv bostadsmiljö” och ”respektzon” är svåra att förstå innebörden av och riskerar att enbart existera i teorin. Samtidigt är det intressant att se om orden kan införlivas i bebyggelsen. Begrepp som ”intima trädgårdar” tyder på att det råder brist på plats i utemiljön. Platsbristen för den bostadsnära miljön kan leda till att förhoppningar om sociala och ekologiska lösningar läggs på gatumiljön i stället, där de rumsliga möjligheterna är desto mer oklara.

5.1.3. Gatumiljö och offentliga ytor

Tanken om gång-, cykel- och kollektivtrafik som de mest bekväma trafiksätten i blandstaden finns med i de tre planeringsdokumenten. Det tegbaserade rutnätet påstås göra det lätt att orientera sig i staden och ska skapa dynamiska gaturum och befolkade stråk. Byggnadshöjden ska öka och minska med trafiknivåernas storlek. Trafiklederna ska bli till stadsgator och smitvägar ska koppla samman staden (Okidoki Arkitekter 2012, ss. 1-2). Boulevarderna ska ha trädplanteringar och separata gång- och cykelbanor medan de mindre gatorna ska bli små intima gatumiljöer med blandtrafik (Linköpings kommun 2013, s. 10). Cykel- och gångtrafik anses underlätta ett tätare stadsliv och vardagliga kontakter framför bilens möjligheter. Cykling och gång ska vara överordnade motortrafik i en så stor utsträckning som möjligt. Cykeln ska vara lätt att ställa ifrån sig i både gaturum och kvarter. Satsningen är tänkt att ge förbättrad framkomlighet, mindre miljöpåverkan och tryggare trafikmiljö samt underlätta för handel (Linköpings kommun 2013, ss. 17-18; Linköpings kommun 2017, s. 12). Torget ska bli en samlingspunkt i form av ett *shared space* och busshållplatserna vid Kunskaöslänken ska kunna nås till fots. Bilparkering ska främst ske i fyra parkeringshus med kompletterande bilpoolsparkering intill kvarteren (Okidoki Arkitekter 2012 ss. 1, 3). Trots att bilen inte ska ta stor plats i staden uppskattas bullernivåerna vid Kunskaöslänken och Johannes Magnus väg vara höga (Linköpings kommun 2017, s. 18).

Hållbara transportsätt tar stor plats i planeringen av Vallastaden och stämmer väl överens med blandstadens ideal. Trots bilens krympande roll verkar den ändå ta plats i Vallastaden. I övrigt verkar det finnas en välutänkt plan för gatorna och dess betydelsefulla roll för stadens framkomlighet och karaktär. Huruvida omfattningen och utnyttjandet av gatumiljön samt fördelningen av olika trafikformer har blivit i den etablerade stadsdelen återstår att undersöka.

5.1.4. Ekosystemtjänster och parkmark

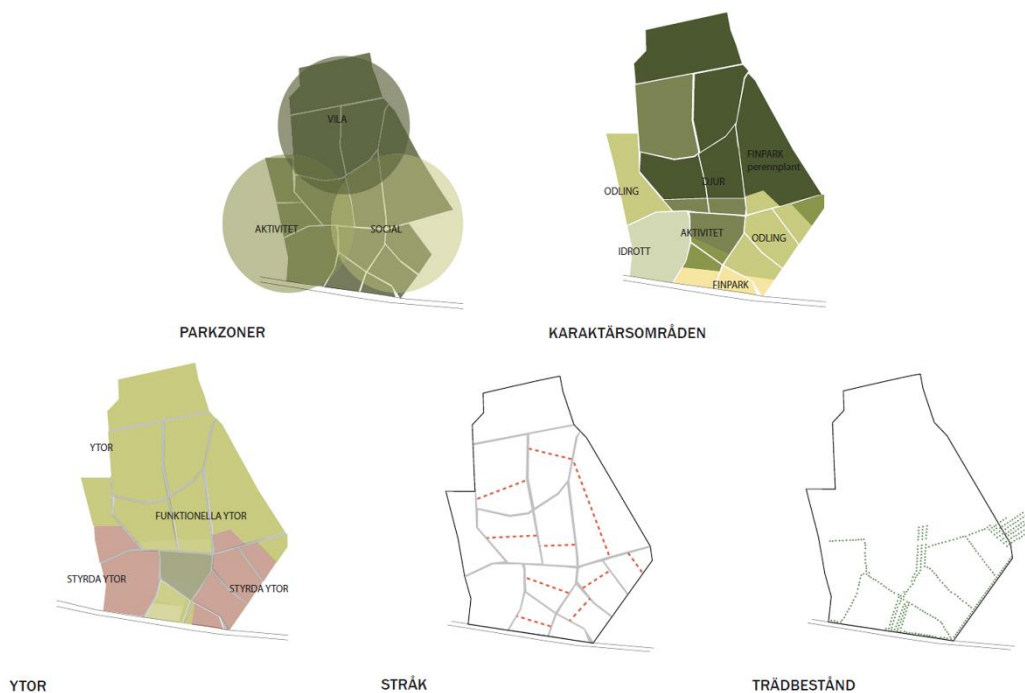
Vallastaden ska enligt kommunen bli grön av flera anledningar; för upplevelserna, miljön och biologisk mångfald. Klimatförändringar ska enligt planerna kunna bemötas genom utformning av vatten och grönska i stadsdelen. Gröna kvaliteter ska finnas i all form av utemiljö. Växtval sker efter tematiska grönstråk som ska stärka riktningar mellan olika målpunkter. Växtmaterial ska kunna skapa goda habitat för djur, såsom fruktbärande träd och buskar samt växter som kan utgöra skydd för andra arter. För detta rekommenderas inhemska växter (Linköpings kommun 2013, s. 14).

Eftersom det inte finns några underbyggda gårdar i och med stadsdelens specialbyggda kulvertsystem och separata parkeringshus finns det bra förutsättningar för växtbäddar i området. Varje bostadstomt ska ha ett fruktträd och ett stort träd ska finnas i varje kvartersmiljö (ibid. ss. 8, 10-11, 13-14). Förutom grönskan behandlas dagvattenhantering i alla dokument. Dagvattnet ska ledas ut till Smedstadbäcken med intilliggande promenadstråk (Okidoki Arkitekter 2012, s. 1). Diket ska designas till att bli ett tillgängligt parkelement för rekreation och vistelse (vilket senare i planeringsprocessen blir till Broparken). Dagvatten är tänkt att bli en resurs även på gårdar och allmänningar. I kvalitetsprogrammet står det att dagvattnet ska synliggöras genom rännalar i marknivå och anordningar som ger vattenspeglar vid större regnskurar (Linköpings kommun 2013, ss. 10, 13-14).



Figur 7: Konceptbild för Smedstadbäcken, som senare i planeringsprocessen blir till Broparken. Från planförslaget. © Okidoki Arkitekter.

Även i parkerna ska biologisk mångfald prioriteras genom växter och vatten som ger goda levnadsplatser för både växter och djur (Linköpings kommun 2013, s. 12). Parkerna och andra offentliga ytor är planerade att få en egen identitet, utrustning och karaktär samt ett eget namn. På så sätt kan utemiljön stärka Vallastadens identitet och attraktivitet (Linköpings kommun 2013, s. 12; Linköpings kommun 2017 s. 5). Hela femte och sista sidan av planförslaget beskriver hur stadsparken Paradiset är tänkt att fungera. En målbild är småskalig odling som ska spegla Östergötlands jordbrukshistoria och koppla an till det närliggande friluftsmuseet Gamla Linköping (Okidoki Arkitekter 2012, s. 5). Parken ska också vara uppdelad i tegar. Undervisning, handel, tematiska grönstråk och kilar ska locka in till parken (Okidoki Arkitekter 2012, ss. 1, 4; Linköpings kommun 2013, s. 12). Utformningen av stadsparken delas upp i parkzoner, karaktärsområden, ytor, stråk och trädbestånd (figur 8). Närheten till andra rekreationsområden motiverar en satsning på en kompletterande tydlig mänsklig gestaltning. Paradiset ska därför bista med ett variationsrikt innehåll som möjligheter till vila, rekreation och upplevelser (Linköpings kommun 2013, s. 12).



Figur 8: Parkkaraktärer för den nya stadsparken. Figuren är en sammanslagning av fem bilder från planförslaget. © Okidoki Arkitekter.



Figur 9: Perspektiv från planeringen av Paradiset. Från planförslaget. © Okidoki Arkitekter.

Växtlighet och biologisk mångfald tolkas vara en stor del av Vallastadens planer. Grönskan och vattnet utgör inte bara estetiska värden utan ska även fungera som vägledning och kopplingar i landskapet. Den mänskliga skalan och hastigheten beaktas för att skapa goda miljöer för stadens människor. Stadsparken får mycket utrymme i bild och text genom hela planförslaget med ambitiösa mål om funktioner och värden. Utformningen är småskalig och kreativ, som satsningen på lokal odling. Starka ansatser till platsen och dess historia kan ses som platsspecifik landskapsarkitektur och kan enkelt väcka romantiska associationer. Innebörden och representationen av det kan dock vara svårt att få till. Platsens identitet verkar också vara en viktig aspekt. Att se parkområdena som "enheter" kan vara positivt för att skapa tydliga karaktärer och attraktiva platser, men kan också vara skadligt i arbetet mot att ge en grön helhet om resurserna läggs ojämnt i stadsdelen. Målen garanterar heller inte verklighetens kvaliteter.



Figur 10: Snedvy av planeringen av stadsparkens utbredning och variation. Från planförslaget. © Okidoki Arkitekter.

5.1.5. Estetisk variation och identitet

I kvalitetsprogrammet behandlas estetiska värden som egen rubrik. Stadsmiljön ska stimulera den gående människans sinnen genom en ”variationsrikedom av intryck och personlighet” (Linköpings kommun 2013, s. 16). Kvalitet och kreativitet för lösningar och materialval andra än grundstandard är något som välkomnas (ibid. s. 13). Samtidigt är gatorna tänkta att ha ett genomgående tema som gör att de offentliga miljöerna håller ihop och är igenkänningsbara. Byggnaderna ses som ett ramverk för gaturummet, som ska ha enklare utformning men ha mer exklusiva inslag vid betydelsefulla knutpunkter (ibid. 16). Samtidigt som färg- och materialval är fria ska det råda ett ansvar för områdets sammanslagna intryck. För att bibehålla det beskrivs tydligare ramar om bebyggelsens volym, placering och egenskaper vara en lösning.

Begränsade ytor anses ge förutsättningar för högre materialkvalitet (ibid. s. 6). Gångytor i cykelfartsområden ska exempelvis vara i mönsterlagd betongsten. De offentliga ytornas planeras få en ombonad och trygg rumslighet som uppmuntrar till användning och möten (ibid. s. 16). För att skapa estetisk variation, livlighet och platsidentitet planeras de ha platsspecifik konst framställd av oberoende konstnärer (ibid. s. 13). Ett exempel är torget som har som mål att bli ett nav mellan staden och universitetet. Dess platsspecifika gestaltning är tänkt att bli något som boende och besökare kan vara stolta över. Gestaltningen och ytbeläggningen ska underordna trafiken och avspegla Vallastadens mål om kreativitet och lekfullhet. Att kombinera

konst med lekmöjligheter som vatteninslag och sittplatser ska uppmuntra till olika typer av användning som vila, socialisering och evenemang (ibid. s. 20). En estetisk särprägel antas kunna locka människor i alla åldrar och göra så att de vill stanna där längre än vad som krävs för vardagens sysslor (ibid. s. 16).

Estetisk variation och upplevelserika miljöer är tydliga mål för Vallastaden. Stadsdelen ska inte bara erbjuda olika upplåtelseformer utan ska även vara tydligt blandad rent estetiskt. Detta beskrivs ofta i förhållande till byggnadernas varierade form och färg. Samtidigt ses utemiljön som en möjlighet att generera varierade intryck, trots att den främst förekommer som en möjlighet att neutralisera bebyggelsen. Liksom estetik är identitetsskapandet viktigt och konsten är ett exempel på detta. Hur ansvaret är fördelat för utemiljön är bitvis osäkert. Över lag ryms många ambitioner och beskrivande idéer om Vallastadens utemiljö. Trots många måleriska ord finns det några konkretiserande försök. Om de materialiseras återstår att undersöka.

5.2. Hur kan landskapsarkitekturen se ut i en etablerad blandstad?

I Vallastaden gjorde jag en ostrukturerad observation under dagtid den 20/4 och 21/4. Under de dagarna gick jag runt i samma område och iakttog både den mänskliga aktiviteten och arkitekturen i de delar av stadsdelen som var färdigbyggda vid tillfället. Den 20/4 prioriterades samtliga bostadsgårdar som var färdigbyggda vid besökstillfället och Paradiset (figur 4). Den 21/4 upprepade jag promenaden och fokuserade då dessutom på Broparkens utformning samt temalekplatsen i Vallastadens södra hörn (figur 4). Första dagen prioriterades översiktliga intryck, som upplevelsen av täthet och fördelningen av grönska. Andra dagen gav mer utrymme för detaljerade observationer, som dagvattenhanterings utformning, bänkars placering och enskilda planteringar. Jag ville undersöka blandstadens teman i Vallastaden och de ambitioner som redogjorts för i planförslagen och jämföra dem med den etablerade bebyggelsen. Jag ville också studera funktionsintegreringens möjligheter och konflikter i utemiljön samt aspekter som trygghet och hänsyn till hållbarhet. Särskilt intresserad var jag av att se hur Vallastaden hade löst frågor som täthet i anslutning till utemiljöns utbredning, som växtlighet och komplexa platser. Upplevelserna av rumslighet och både mentala och fysiska barriärer var intressanta i den nya etableringen, liksom hur närheten i staden kunde upplevas av den gående människan.

Ambitionen om estetisk variation i Vallastadens utemiljö var också ett fokusområde under mitt besök, med exempel som markteckningars och konstens utformning för stadens utseende och funktion. Även tidsperspektivet och dess förekomst i en nyetablerad utemiljö var något jag ville titta på. Sociala möjligheter, mötesplatsers utformning och gemensamma utrymmen var en annan ingång. Där jag också ville undersöka felleshusens plats och roll i stadsdelen. Förekom utemiljöerna i traditionella former eller fanns det nya former i blandstaden? Även dagvattenhanteringens etablering samt växtlighetens roll och målet om biologisk mångfald var något jag ville studera på plats. Hur hade grönskan och vattnet utnyttjats i stadsdelen? Parkmarkens utbredning och ambitiösa mål var också intressant att se konsekvenserna av. Gaturummens faktiska trafik, utformning och användning i sin nya, mer komplexa roll var något annat jag hade funderat över. Var gatumiljön så levande som den önskades bli och hur kunde den variera i Vallastaden? Därtill var bilens roll intressant att undersöka. Vissa aspekter tillkom under vistelsen i staden, såsom lekutrustningens begränsade utbredning och Broparkens topografiska påverkan på den rumsliga indelningen. Jag fotograferade vad jag ansåg var intressant utifrån en landskapsarkitektonisk synvinkel och spelade in mina tankar i röstmemon på mobilen. Därefter sammanfattade jag dem under nedanstående rubriker (5.2.1. till 5.2.4).

5.2.1. Växtmaterial, vatten och andra ekologiska aspekter

Under besöket i Vallastaden gick det att se att det fanns en variation i växtmaterialet. Himalayabjörkar växades med körsbär, tall och pilträd. Satsningen på fruktbärande träd visades särskilt i Paradisets lundar. Fågelliv kunde höras vid besöket, främst vid Broparken som bidrog till en trevligare ljudbild. Det fanns också en viss variation bland perenner, där vitaliteten varierade stort. Ambitionen om växtval för att generera biologisk mångfald visade sig på platsen, även om kvaliteten gick att diskutera. Dock var grönskan mest centrerad till parkerna. I gaturummet stod enbart punkter av blommande träd. Bostadsgårdarna var inte så gröna och upplösta som de var avsedda att bli. Växtligheten inom bostadsgårdarna var inte lika utbredd som visionen i planförslaget. Om alla gårdar följde kvalitetsprogrammets rekommendationer var oklart. Något som går att konstatera är att en tätare stad och högre byggnader ger mörkare förhållanden för stadens växter. I de skuggigaste förhållandena var variationen av växter liten i Vallastaden. Stadsdelens parker gynnades av att omfatta en större yta och var mindre påverkade av närliggande bebyggelse. Ur hårdgjorda torg, gaturum och bostadsgårdar växte enskilda träd, ibland utan någon annan växtlighet i närheten. Träden var inköpta i små kvaliteter, eftersom de generellt var små vid platsbesöket fyra år efter stadsdelens invigning. Större växtlighet saknades på platsen. Vid besöket kunde

enbart ett äldre träd, en svarttall, återfinnas vid Broparkens västra del intill Johannes Magnus väg (figur 4).



Figur 11: Skuggig och upphöjd växtbädd med begränsat växtval vid Isotopen. Foto: Isa Stålhandske.

Gräsmattor förekom inte i någon större utsträckning i Vallastaden, vilket kontrasterar starkt mot tidigare ideal som blandstaden anses vara en reaktion på (Gehl 2007, ss. 43-46). I stället finns förekom gräsmattan närmast enbart i privata trädgårdar för radhus och villor samt i Paradiset. Samtidigt som den konventionella gräsmattan kan ge ett ensidigt utseende och ha bristfällig artvariation kan den användas som recipient för vattenhantering. Den möjligheten var inte utbredd i Vallastaden, däremot var den hårdgjorda ytan dominerande. Flertalet planteringar i både gaturum och bostadsgårdar var ovan marknivå, vilket motsade visionerna om dagvattenhantering. Dess faktiska funktion i stadsdelen har även kritiserats av verksamma landskapsarkitekter (Folkesson et al. 2017). Dessutom äventyrar vattenledningarna stundtals tillgängligheten i stadsdelen, där rännornas synlighet motverkar människors framkomlighet (figur 12). En fördel med försänkta växtbäddar är att vattenhanteringen kan ske samtidigt som det ger vatten till växterna. Samma möjligheter finns inte i stenlagda partier. Vid andra större och

offentliga hårdgjorda ytor verkade bilen vara närvarande genom syn och hörsel, trots att den inte skulle ta stor plats i planeringen. Intill vägen vid Broparkens västra del skapade Smedstadbäckens porlande en ljudavgränsning (figur 4). Det följer idéer om att vatten kan hjälpa till att skapa uppskattade och rumsbildande element för människor (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, ss. 76-77).



Figur 12: Öppen dagvattenränna skild från planteringsytor som försvårar framkomligheten. Foto: Isa Stålhandske.

Växtligheten var ojämnt fördelad och förtroendet för växternas funktioner verkade lågt i den bebyggda Vallastaden, vilket kontrasterade med dess visioner. Flerbostadshusen framstod generellt sett ha mindre grönyta än andra enskilda byggnadsformer vid den enskilda byggnadszonen. Dessa boenden gav intrycket av att inte kunna välja mellan privat och offentlig mark i samma omfattning som radhus- och villaägare. Den gröna stad som hade planerats var inte konsekvent representerad i verkligheten. Dock fanns det exempel där växtmaterialet hade utnyttjats på ett fördelaktigt sätt. Vid ett flerbostadshus i kvarteret Illustrationen (figur 4) var planteringen yteffektiv och skapade rumslighet med hjälp av bambuplanteringar (figur 13). Ett annat exempel var små privata uteplatser vid ett flerbostadshus i Initiativet (figur 4), där murgrönan har kompletterade fasaden och

skapade avskildhet (figur 13). I allmänhet var allmänningarna ofta kala och öppna platser, där den sparsmakade växtligheten ibland såg närmast för tillrättalagd ut. Det kunde ses som ett sätt att garantera fri uppsikt och inge trygghet. Samtidigt kändes öppenheten ibland som oönskad, där den som vill ta sig ut till den närmsta gemensamma ytan skulle kunna känna sig övervakad från byggnaderna runt omkring. Allmänningarna saknar rumsbildande element och design och stundtals funktioner och ytor som lockar till långvariga möten, som inbjudande sittplatser och lekmiljöer. Strategier som används för lyckade små trädgårdar borde gå att bearbeta även i den offentliga stadsytan för att skapa mer levande och välkomnande platser, även då människan inte är närvarande. Goda exempel på rumsbildande och avskiljande grönska förekommer i parkmarken. Paradisets kullar delar in parken och möjliggör olika karaktärer som odling, rekreation och utkiksplats. Broparkens vatten och topografi skapar intressanta miljöer och dess sittplatser bjuder in till vila.



Figur 13: Rumsbildande växtlighet i små utrymmen. Foto: Isa Stålhandske.

5.2.2. Estetisk variation

I gaturummen skiftade marksten i olika former och färger, vilket knyter an till Vallastadens vision om estetisk variation. Samtidigt upprepades mönster och valörer, vilket genererade ett samlat intryck. Något annat som återkom inom

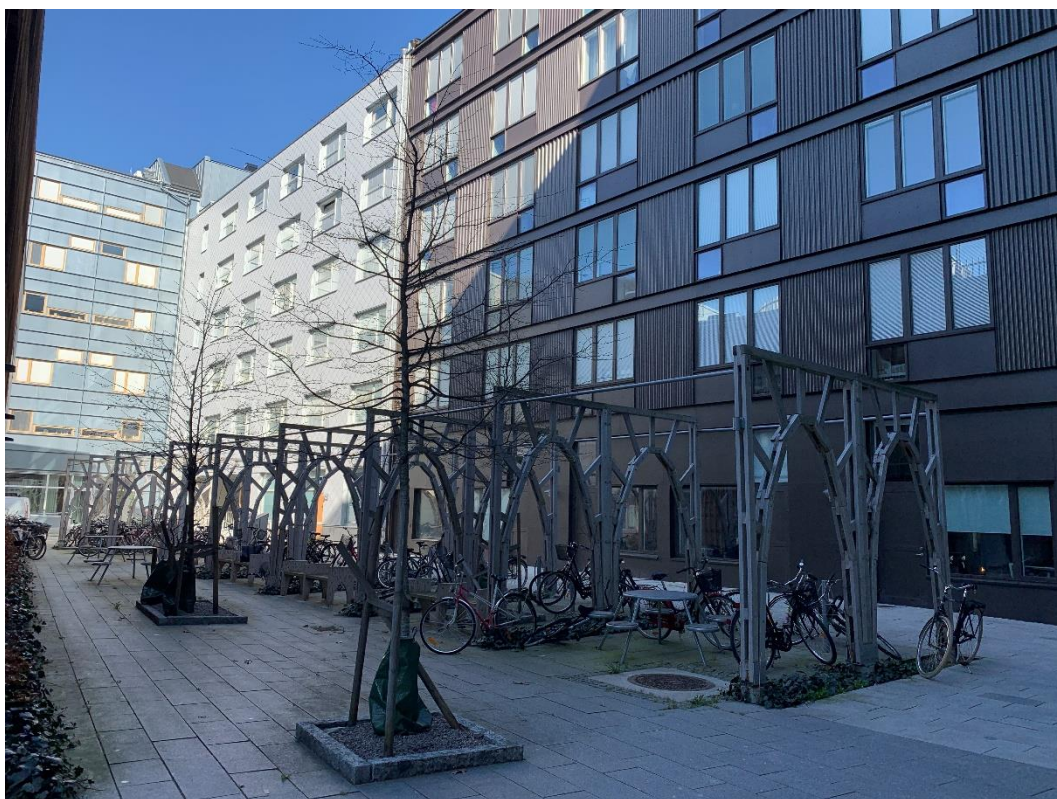
stadsdelen var användningen av grus. Vid vissa ytor, som på torget och vissa allmänningar, bestod underlaget av en kombination av markmaterial. Användningen av grus kändes dock bitvis omotiverad. Frågan är varför det hårdgjorda var så utbrett. Anledningar kan vara skötsel aspekten, estetiken eller att ge alternativ till asfalt. Under mitt besök såg jag en person som kunde ha genat över grus men valde att gå över stora plattor i stället. Det går att hävda att markläggningen styr brukandet av utemiljön och den mänskliga vardagsrörelsen. Vissa markval för att ge estetisk variation komplicerade användningen av stadsrummet. En estetisk blandning för blandningens skull kan ibland kännas omotiverad. Ett positivt inslag var dock variationen av bänkar och sittytor vid offentliga platser. En stor frihet visades bland annat i formationerna av träplankor längsmed Broparkens slänt, som antingen var låga bänkar eller spänger. Samtidigt som en fri gestaltning kan ge kreativitet och uppskattade intryck verkar den också riskera att väcka osäkerheter hos brukaren. Något som bidrog till utemiljöns varierande utseende i stadsdelen var konsten på väggar, broar och i parker. Stundtals användes installationer för att koppla an bäck till fasad och en del av parken till en annan, vilket gav ett samlat och orienterbart intryck.



Figur 14: Offentlig yta med kreativa val av material och utrustning. Foto: Isa Stålhandske.

5.2.3. Bostadsnära kvalitet

Prioriteringen av cykeln i Vallastaden tog mycket plats även i praktiken, ibland på de boendes villkor. Ett tydligt exempel var kvarteret Isotopen (figur 4; figur 15) där allmänningen knappast uppnådde de kvaliteter som bostadsgården kan fylla (Kristensson 2007, ss. 8-9). Det var snarare ett cykelförråd. Utformningen och prioriteringen av cykeln hade prioriterats över de boendes sociala behov. På innergården fanns spår av invånarna, som en utomhusgrill och sitttor som sannolikt kommit till efter att behoven har uppstått. I övrigt fanns enkla bänkar som snarare verkade vara utplacerade för att vänta in andra än att umgås vid. Platsen var trång, kall och mörk, vilket kontrasterade med Broparkens öppna, varma och ljusa omgivning intill. Fördelningen av solljus var ojämn i kvarteret, vilket kan vara en följd av en tät stad. Isotopen var dessutom avskuren från resten av staden då Johannes Magnus väg fungerade som en barriär med dess biltrafik (figur 4). Det verkade inte finnas utrymme för det liv som planerades för Vallastadens innergårdar. Fokus verkade i stället vara på det liv som kunde åstadkommas på de mer offentliga platserna. Att inte prioritera bostadsnära kvaliteter skulle kunna vara ett grepp för att få folk att bege sig till offentliga utrymmen och generera rörelse och gemenskap där. Dock frånses det en helhetssyn på olika behov i staden. Alla kvarter utom Isotopen hade ett fellehus (figur 16). De verkade användas i vissa kvarter, medan engagemang söktes på någon gård. I hus som antogs vara aktiva fanns sport- och lekutrustning, bortskänkeshörna, sitttor och varierande grönska.



Figur 15: Isotopens skuggiga och cykeltäta allmänning. Foto: Isa Stålhandske.

Liknande utformning med cykelställ och bänkar som i Isotopen fanns på andra håll i staden. Av de sju färdigbyggda allmänningar som jag besökte fanns det totalt tre sandlådor med tillhörande sittbänkar. Det största inslaget för lek i bostadsnära utemiljö var en rutschkana. Samtidigt fanns det spår av barn i bostadsgårdarna, som rockringar och kritritningar på marken. Barnen fanns alltså i Vallastaden, men stadsrummen speglade inte det. Ett exempel på säkrare hemmiljö för både ung och gammal visades dock i utrymmet i och mellan Innovationen och Integralen där inte någon tung trafik passerar (figur 4). Det liknade mer en bred gata än en bostadsgård. Breda stråk kan vara en möjlighet att skapa rörelse mellan gårdar, men om inget större utrymme finns i närheten kan det sannolikt äventyra bostadsnära behov. Ett hårdgjort stråk ger inte mycket utrymme åt grönska eller möjligheter att dra sig undan eller ha sociala tillställningar. Möjligheten att kunna se sina grannar utan att inkräkta beror av avstånden och utformningen av privata och gemensamma ytor. Visioner om häck, staket och andra tydliga gränsdragningar som hade förverkligats utgjorde en taktik för detta. Bredare privata uteplatser utan anslutning till tyngre trafik tenderade att vara mer approprierade än andra (bilaga 3). Entréers individuella prägel vid Kunskapslänken berodde av indragets längd, medan innegårdarna berodde på gränsdragningarnas karaktär (bilaga 3). Smitvägar genom

staden gav något spännande för både boende och besökare. De smala gångarna kunde dock begränsa tillgängligheten. Smitvägarnas placering, mellan baksidor av höga huskroppar eller längsmed små och privata gårdar avgjorde dynamiken och därmed dess roll.



Figur 16: Felleshus och sandlåda vid Integralens allmänning. Foto: Isa Stålhandske.

Bitvis fanns mer definierade innergårdar i stadsdelen. Dock var majoriteten öppna och utan rumsbildande grönska eller strukturer. Ett antal bänkar hade omotiverade placeringar, som i kvarteret Innovationen (figur 4) där en stod vänd mot en fasad. Många av sittplatserna saknade social omgivning och placering. Ofta verkade dessa vara valda och utplacerade för att rörelse skulle kunna ske i stadsrummen och att bänken fick symbolisera väntan eller betraktandet av rörelse. Bänkar vända mot andra bänkar och bord eller en trevlig utsikt saknades vid flertalet platser. Undantagen fanns främst vid parkmark. Gröna och vackra utsikter från bostäder var också en bristvara i Vallastaden, vars effekter anses vara viktiga för de boende (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998, ss. 76-77; Kristensson 2007, s. 9). För fönster i markplan var utsikterna också bristfälliga. Stora fönster som möjliggjorde för lokaler var ofta för att motverka insyn i bostaden. Det kan vara givande att se folk

ute på gatan, men då behöver miljön stimulera ett sådant liv. I kontexten av ut- och insyn kunde tätheten vara en hämmande faktor för människorna i Vallastaden.



Figur 17: Gaturum mellan Illustrationen och Initiativet med mönsterlagd gatsten och trädrad. Foto: Isa Stålhandske.

5.2.4. Offentliga miljöer och parkmark

Den officiella temalekplatsen i utkanten av stadsdelens södra del ligger bakom privatägda hus och lägenheter där behovet av lekplats sannolikt inte är det största (Persson 2018). Vid mitt besök var en förskoleklass på besök och lekte livligt. Lekplatsen har vikingatema och stadsdelens mest skogslika landskap, trots att det mest består av sly. Här ryms den största ytan för kvalitativ lek. Den näst största lekplatsen finns i Paradiset på andra sidan Kunskapslänken. Lokaliseringen av dessa lektytor är inte de bästa för barn som måste gå långt eller passera bil- och busstrafik för att besöka dem. Samtidigt kan gaturummen, bostadsgårdar och Broparken ge upptäcksmöjligheter närmare hemmet för mindre funktionsstyrd rörelse. Dock kan man anse att detta inte är tillräckligt för att tillvarata barnens vardagsbehov (Folkesson et al. 2017). Att vistas i gatutrafik, trots bilregleringar,

eller vara nära vatten utan föräldrars uppsyn är inte heller alltid uppskattat (Persson 2018).

I Paradiset (figur 4 samt bilaga 1) fann jag folk som umgicks och åt vid dammen, barn som gungade, människor som odlade i de gemensamma odlingslotterna, joggade eller var ute med hunden. Förskolan intill använde parken som förlängd utegård. Det var här jag såg som mest människor på samma yta. Trots att parken verkade ha fått en betydligt mindre yta än vad som först var planerat och odlingsytan enbart blivit kolonilotter tycktes parken uppskattad. Parken verkade svara på olika behov och funktioner som kunde rymmas tack vare en kvalitativ och ytmässig satsning. Dessvärre fungerade Kunskapslänken som en barriär mellan parken och stadsdelen. Planerade landskapsmässiga kopplingar mellan Paradiset och resten av stadsdelen verkade inte ha förverkligats. Parken utgör därför inte en naturlig del av stadsdelen, men verkade ändå locka stadsbor från både Vallastaden och andra delar av Linköping.

I Broparken rymdes varierande intryck i både växtval, materialval och design. En del av parken var rullstolsanpassad för att alla skulle kunna ta sig till vattnet. Andra delar bestod av stigar nära vattnet eller den hårdlagda gatan längsmed parkens norra sida. De smala stigarna utgjorde spännande inslag för ensam upptäckssugna. Samtidigt begränsade utformningen parkdelens målgrupp, då enbart unga och flexibla uppskattades kunna ta sig längsmed de smala stigarna och uppför stenarna som ledde upp till trädäcken. Trädäcken verkade fungera väl för både vila och socialt umgänge. Dess anslutning till gångfartsområdet ovanför gjorde det möjligt att hälsa eller ses från de olika platserna. Samtidigt tycktes trädäckens lokalisering och besökarens placering på däckets avgöra hur ombonad man kände sig på platsen. Ibland upplevde jag att jag satt för nära privata bostäder för att kunna titta rakt ut över ån, i andra fall var sikten skymd av vass. Täta förhållanden kan göra det svårt att veta åt vilket håll man får och kan titta, och parken verkade ständigt vara i beroendeställning till närheten av bebyggelsen omkring. Trots att Broparken har blivit bredare än vad som först var planerat (Davidsson 2021), har den inte samma möjligheter som Paradiset för att kunna skapa en fristående rumslighet. Att arbeta med höjdskillnader kan vara ett sätt att skapa avskiljningar till stadslandskapet. I Broparken kan det avgöra människans vägval och parkens upplevelse samt möjligheten att hälsa på andra. Broparken utnyttjade dock inte bara topografin för att hantera olika vattennivåer, utan tillät delvis nedsänkta bänkar i parken. Bänkarnas placering intill en rumsavskiljande höjd kan förväntas vara attraktivt för den personliga känslan av trygghet (Gehl 2007 ss. 156-157).

Torget plan som *shared space* på gåendes villkor stämde överens med den slutgiltiga designen. Torgets mål att binda samman Vallastaden med angränsade områden var dock inte lika tydligt och har sedan tidigare fått viss kritik (Persson

2018). I anslutning till intilliggande hög och bred bebyggelse gick det inte att återfinna mål om småskalighet. Funktionsstyrd inredning som hängmattor för vila och lekyta i form av två studsmattor fanns på platsen. Om dessa utnyttjades som planerat var svårt att urskilja. Platsen upplevdes som för exponerad och funktionstät för att möjliggöra både avkoppling och aktivitet. Försök till funktionsintegrering av så olika karaktärer i utemiljön verkar svår. Målen om gaturummets olika hierarkier och bilens minskade utrymme gick dock att visuellt urskilja på plats. Vid Kunskapslänken intill torget hade bussen en egen, bred och upphöjd del medan bilen hade en smal fil intill. Övergångsställena var inte alltid markerade, utan ansågs antagligen vara onödiga i vissa trafiksituationer då oskyddade trafikanter skulle prioriteras. Längsmed Johannes Magnus väg var även cykel- och gångtrafiken uppdelad i filer. I övrigt saknade marken indelningar inne i stadsdelen, där främst gående och cyklande förekom. Samtidigt stod bilen för servicemöjligheter och tillgänglighet, vilket krävs om alla ska vara välkomna i staden. I Vallastaden var dessutom bilpoolerna, som motiveras som ett mer hållbart färd sätt än det privata ägandet, förlagda här.

6. Diskussion

6.1. Metoddiskussion

Vallastaden byggdes för att vara annorlunda och för att presenteras som en bomässa (Linköpings kommun u.å.). Därför kan den anses inte vara representativ för samtida svenska blandstäder. Samtidigt har Vallastaden haft goda resurser och ska visa framtidens sätt att bygga, vilket gör stadsdelen intressant för studien. Undersökningen bör ses som ett bidrag till diskussionen om vad landskapsarkitektur kan innebära för utformandet av blandstaden. Den pågående utbyggnaden av Vallastadens senare etapper påverkade sannolikt att färre invånare och besökare var ute och rörde sig i stadsdelen. Även den rådande pandemin och årstiden kan ha haft liknande effekter. Jag vill också betona att många resonemang består av personliga tankar och vad jag ansåg var mest intressant ur mitt perspektiv som landskapsarkitektstudent.

6.2. Vilken roll och utformning har landskapsarkitekturen i blandstaden?

6.2.1. Den täta stadens utmaningar

I Vallastaden går det enligt mitt platsbesök att känna trygghet i en tät stad, eftersom andra människor finns nära till hands. Samtidigt kan uppfattningen riskera att bli för trång och socialt inkräktande. När mycket folk ska rymmas på samma yta finns möjligheter till samvaro, trygghet och social hållbarhet. Däremot kan det också resultera i negativa konsekvenser, som att du inte vet vart du får titta. De större ytorna är en bristvara i en tät stad och långvariga möten försvåras då uppehållsmöjligheter inte alltid finns. Dock går det att skapa kvaliteter på liten yta,

men då krävs smart design. Platser för social kontakt kan ses som ett av landskapsarkitekturens största bidrag till blandstaden efter diskussioner med yrkesverksamma landskapsarkitekter (Osvalder 2021; Davidsson 2021; Moström 2021). För det krävs välplanerade utemiljöer som ser till brukarnas behov. I Vallastadens konkurrerar utemiljön med gemensamma innemiljöer om både yta och människor. Till skillnad från utemiljön är exempelvis fellesthus beroende av lokalt engagemang. Generellt verkar det som att vissa av utemiljöns funktioner inte får plats och att flera av dess kvaliteter är ojämnt fördelade. Det kan ses som en naturlig följd av att mycket ska få plats på liten yta. Blandstaden är dock ett svårt ideal att uppnå. Vad som är tydligt är dock att utemiljön i blandstaden är som dess bebyggelse: blandad.

6.2.2. Brukarperspektivet och de rumsliga utmaningarna

Den bostadsnära utemiljön förlorar i prioritet i Vallastaden. De personer som är garanterade uteplatser efter behov och intresse är de som bor i radhus och villor med egen tomt. Samtidigt verkar bostadsgårdens möjligheter många gånger falla bort i den täta staden. I planeringen av Vallastaden var inte bostadsgården ett begrepp. I stället användes allmänning, som inte har samma associationer som bostadsgården och kan därmed få en större frihet i utformningen. Nya ord kan ge nya former av spännande utemiljö. Dock kan behov som yta för lek, grönska och platser för större sällskap rymmas i den gatuliknande eller bitvis oinredda allmänning som förekom i stadsdelen. Upplevelsen av privat och offentlig bostadsmiljö är inte lika tydlig som i exempelvis villaområden som blandstaden anses vara en reaktion på. I stället beror upplevelsen av den enskilda fysiska platsen. Den gående människan lever i en tredimensionell värld och därför blir rumsligheten en avgörande faktor (Modin 2002, s. 26). Därför varierar semiprivata och -offentliga karaktärer mellan kvarter. Avsaknaden av tydlig uppdelning av offentlig och privat mark förstärks av att de ligger tätt inpå varandra. Det riskerar att bli konfliktskapande. Besökare eller boende kan inkräkta på juridiskt eller upplevd privat mark. Oklarheten kan dock vara både positiv och negativ, beroende på vad som är eftersträvarsvårt för den enskilda situationen. Den täta miljön och blandningen av ägandeformer kan inge trygghet då du känner att det finns människor i närheten som ser dig. Det kan samtidigt ge känslan av att vara övervakad. Att avstånden är korta mellan människor i bostadsmiljön gör att blickar lättare möts. Det kan vara bra för igenkänning, men dåligt om man önskar vara ifred. Detta sker sannolikt oftare i blandstaden än i andra stadsbyggnadsformer.

Mycket som ser bra ut på pappret riskerar att försvinna i den etablerade utemiljön. Exempel från Vallastaden är Paradisets utrymme och den bostadsnära utemiljön.

Det verkar alltså finnas ett glapp mellan planer och etablerad verklighet. Detta kan anses vara naturliga steg i en process men är allvarligt om liknande förlopp upprepas. I personliga samtal med yrkesverksamma landskapsarkitekter har det framkommit att upprepade nedskärningar i utemiljön kan vara en tröttsam aspekt i flertalet projekt. Brukarperspektivet verkar också vara något som kan försvinna i utemiljön, som kvalitativa mötesplatser. Ett exempel i Vallastaden är utrymmet och utformningen av barnens bostadsnära miljö. Goda lekmöjligheter har koncentrerats till den tematiska lekplatsen och i Paradiset. Dock riskerar dessa platser att bli till enbart utflyktsmöjligheter eller för förskoleverksamhet, trots att dessa inte är långt borta för vuxna fotgängare. Det finns andra upptäckarmöjligheter i resten av staden, som i Broparken eller gaturummet. Dock kan barnens tillgänglighet till dem vara begränsade av risker kopplade till vatten och trafik. Det är platsen utanför dörren, där barnen kan vara innan kvällsmat eller gå ut för att leka utan föräldrars direkta uppsyn, som sällan existerar. Där är lekutrymmena dessutom en bristvara. Det kan i sig minska möjligheterna att skapa en mer social och trygg miljö i grannskapet. Ett annat exempel på bristande brukarperspektiv är tillgängligheten i stadsdelens markskikt. Det faller ibland bort till fördel för dagvattenhantering och pedagogik. Dessa exempel är antagligen inte typiska för blandstaden, men är exempel på vad som kan inträffa när många behov och funktioner ska rymmas på samma plats. Det är en utmaning som blandstaden står inför.

6.2.3. Ekologiska möjligheter och begränsningar

Jag har sedan tidigare haft uppfattningen att landskapsarkitekturen tenderar att få en begränsad roll i diskussionen om stadsbyggande i allmänhet och i tankar om blandstaden i synnerhet. Som landskapsarkitekt är man partisk för att utemiljön är viktig och har stor potential för hållbart stadsbyggande. Det finns även många anledningar till att satsa på grönstrukturen i staden (Lundgren Alm 2001). Landskapsarkitekturens möjligheter är inte bara i utformningen av mötesplatser och cykelvägar, utan också i form av designade ekosystemtjänster. Dagvattenhantering, variationsrik växtlighet och spridningskorridorer är några exempel. Att skapa en varierad och problemlösande utemiljö kräver dock kunskap och yrkesskicklighet, men också tid och pengar i det enskilda projektet. Ett exempel på lyckad funktionsintegrering i utemiljön är Broparken. Där kombineras dagvattenhantering med grönska, rekreation och täthet i en attraktiv miljö för de boende. Paradiset blev belönad för bästa landskapsarkitektur för yrkesskicklighet gällande både växter, vatten och topografi (Gunne 2021). Det visar på att landskapsarkitekturen kan bidra till hållbara miljöer i blandstaden. I Broparkens fall kunde landskapsarkitekter bidra med kunskaper om dagvattenhantering, som gjorde att diket blev djupare och kunde hantera kraftigare regnfall (Davidsson 2021). Dock efterfrågas ett mer systematiskt

synsätt och fler argument för landskapets möjligheter av verksamma landskapsarkitekter (Moström 2021). Oavsett har utemiljön en stor potential i blandstadens arbete för ekologisk hållbarhet.

En varierad växtlighet kan ge olika utseenden och funktioner i blandstaden och därmed bidra till ett varierat uttryck. Dock kan en hög och tät bebyggelse försvåra en livskraftig, grön och attraktiv utemiljö. Samtidigt kan rumsbildande växtlighet eller porlande vatten skapa privata miljöer men också attraktiva mötesplatser. Det kan vara extra eftersträvänsvärt i den täta och rörelserika blandstaden. Dessvärre förekommer dessa miljöer sällan i Vallastaden. Samtidigt finns det platser i stadsdelen som visar att en utemiljös storlek inte behöver avgöra möjligheten till rumslighet. I Vallastaden finns bambuplaneringar och klättrande murgröna som skapar avskildhet, särskilt på små ytor. Det går också att konstatera att det inte finns några lämnade grönytor i Vallastaden, inget utsträckt ”ingenmansland” som stadsplanerare Anna Molin menar inte får plats i blandstaden (2002, s. 26). Samtidigt saknas större platser för bollspel och andra aktiviteter. Det visar på att de mer konventionella grönytorna kan utmanas i blandstaden. Det verkar finnas en risk för att den vardagsnära grönskan försvinner eller att växterna är få på de platser där utemiljön inte har prioriterats. Efter mina undersökningar har jag fått uppfattningen att blandstadens grönområden antingen är stora och kvalitativa parkmarker eller närmast obefintliga. Det kan ske då skuggiga förhållanden försvårar för växtligheten, om utrymme inte finns eller om satsningen på grönska inte har följt med under alla steg av planeringsprocessen. Det går därför att argumentera för att gröna kvaliteterna kan vara ojämnt fördelade i blandstaden, eftersom situationer kan kräva kompromisser som gör att satsningar på grönyta enbart sker på vissa platser. Att satsa på växtlighet i både större och mindre stadsrum kan dock vara viktigt för att få en jämn fördelning av grönska och en allmän tillgång till dess positiva effekter.

I planeringsdokument beskrevs Vallastadens bostadsmiljöer som gröna och inbjudande för alla. I verkligheten går det att se att denna vision inte blev realiserad. I flera fall kan grönskan snarare ses som ett pynt utan vidare möjlighet till interaktion. Ett estetiskt fokus verkar generellt vara utbrett i den moderna stadsplaneringen, enligt professor inom landskapsarkitektur Clas Florgård (2005, s. 128). Det verkar resoneras om att en estetiskt tilltalande plan garanterar en tillräcklig utemiljö för de boende, särskilt i fallet om Vallastadens allmänningar. Det kan dock riskera att den etablerade utemiljön blir funktionsfattig och oanvänd av stadens invånare. Möjligheten till en grön utsikt från hemmet förekommer sällan i Vallastaden. I stället ser många direkt ut på grannen på andra sidan gatan, vilket kan tänkas vara vanligt i en tät stad. En bostadsnära utemiljö kan erbjuda olika typer av aktivitet, men kan också vara en inspirerande utsikt. Bostadsnära grönska borde

därför belysas som en viktigare verktyg än vad som tillåts i Vallastaden. Drömmarnas design har försvunnit någonstans på vägen.

6.2.4. Gatumiljön som hållbar lösning?

Det är tydligt att gaturummet ryms i både teori och praktik i blandstaden. Gatumiljön kan vara mycket variationsrik i sina detaljer och får ta plats för att gynna gång- och cykeltrafik i Vallastaden. Stadsdelen kan ses som en förebild för att skapa intresseväckande och varierade sittplatser, stenläggningar och konsthinstallationer. Installationerna kan dessutom bidra till stadsdelens attraktionsvärde året om (Persson 2018, s. 8). Detsamma gäller alternativa sätt att se på lek- och viloplatser. Denna typ av estetisk variation är ett inspirerande element som borde ges mer plats i blandstaden. Dock finns det exempel i Vallastaden som visar på risken med att försöka låta ett variationsrikt stadsrum lösa många problem samtidigt. Samtidigt som gaturummet har sociala möjligheter i blandstaden, finns det också en risk att gatan tar yta från vad som kunde ha varit mer inbjudande för lek, grönska och uppehållsformer för mer långvariga upplevelser och möten. I stället finns det en känsla av att ständigt vara på språng eller vänta på den eftertraktade rörelsen i stadsdelen. Prioriteringar av cykel ger utrymmesproblem för bostadsmiljön. Biltillåtande gator för olika människors och verksamheters tillgänglighet leder till att gång- och cykelstråk inte alltid uppmuntrar till interaktion. Samtidigt som en mänskligare skala välkomnas riskerar blandningen av olika gatukaraktärer försvåra förståelsen för och i trafiken. Då krävs åtgärder för att garantera att trafiken sker på villkor för de trafikanter som prioriteras. I Vallastaden används exempelvis kreativa stenläggningar och olika trafikregleringar för att skapa trygghet för gående (Moström 2021). Gaturummet kan leda till konflikter om brukandet, men kan också ses som en potential för landskapsarkitekturens roll i blandstaden.

Blandstadens resultat är beroende av sin storlek och sammanhang. När Vallastaden byggs ut och kopplar an till resterande delar av Linköping blir stadsdelen sannolikt mer levande. En stadsdel kan bero av exempelvis geografisk placering och demografisk fördelning för att generera särskilda planeringsmål. Graden av service och liknande funktioner kan exempelvis avgöra möjligheten för blandstaden att nå sin fulla potential. Om det, som i Vallastaden, inte finns någon mataffär kommer invånarna behöva lämna sin stadsdel för att handla. Bilen kan återigen bli det viktigaste transportsättet om affären ligger för långt bort för cykeln eller om busstiderna inte passar med livspusslet. Därefter går det att ställa frågan: Går det att skapa en rörelse dygnet och året runt i en stad som Linköping? Är det rimligt att gatorna ska vara fulla av både boende och besökare varje kväll? Det behövs befolkningsunderlag eller knutpunkter för transport för att centrumfunktioner ska

fungera (Lindgren 2004, s. 3). Vallastadens gator strömmande inte av folk under mitt besök och majoriteten av människorna jag såg var på väg någon annanstans med olika transportsätt. Det går att fråga sig om invånarna verkligen går ut för gatans skull. Det verkar finnas en övertro på gatan som social lösning i blandstaden.

6.2.5. Samtidens och framtidens landskapsarkitektur i blandstaden

Att kombinera stads- och bostadsmässiga funktioner på samma plats är en stor utmaning. Något som är viktigt i planeringsprocessen är tidsaspekten. Det behövs en medvetenhet om att blandstäders framväxt kräver tid för att kunna bli välfungerande och komplexa bebyggelser (Lindgren 2004, s. 31). Det är viktigt att blandstaden är successiv. Att etablera den på några år ger snarare funktionsintegrering än lyckade sociala möjligheter (Modin 2002, s. 26). Mer forskning om blandstaden efterfrågas i en svensk kontext, särskilt positiva exempel av stadsbyggnadsformen (Lindgren 2004, s. 31). Utemiljöernas roll i heterogena bebyggelse typer har dessvärre inte undersökts i stor omfattning (Holmqvist 2009, s. 45). Blandstaden används dessutom flitigt som begrepp inom lokala planeringssammanhang (Davidsson 2021). Samtidigt finns det få vetenskapliga svenska texter om blandstaden, ännu färre med kopplingar till utemiljö. Att använda blandstaden som säljande och problemlösande begrepp kan vara problematiskt om vi inte vet vad det kan innebära i både teori och praktik. Särskilt om dess reella konsekvenser inte har blivit utvärderade på senare år. Finns det möjlighet att skapa riktlinjer för blandstadens utemiljö och vems ideal ska de då följa? Vad händer om landskapsarkitekturen inte tillåts uppfylla sin potential? Kan blandstaden snarare utgöra ett hot för landskapsarkitekturens roll och utformning?

Att planera platsspecifikt är ett sätt att försöka ta vara på områdets historia och karaktär, vilket under min utbildning har setts som något positivt att eftersträva. Detta är något som förekommer även i planeringen av Vallastaden, vars faktiska effekter varierar. Frågan är dock vad som är modern landskapsarkitektur och vad som är unikt för blandstadens utemiljö. Antagligen speglas flera moderna drag i blandstaden. Vad som dock är tydligt är att flera av blandstadens ideal går att applicera även på utemiljöns utformning och roll. Möjligen är det i landskapsarkitekturen som blandstadens drömmar kan ta fysisk form. För det krävs att utemiljön prioriteras inom planeringens alla steg och på olika skalor i staden. Det är inte klart om blandstaden är det bästa eller enda sättet framåt, men det är ett av sätten som kan bygga både samtidens och framtidens stad. Vad som dock är tydligt är att om mark bebyggs blir det sällan till utemiljö igen (Osvalder 2021).

Därför måste vi planera smart för att få ytan så attraktiv och användbar som möjligt för stadens invånare (Florgård 2005, s. 126; Moström 2021), så även för utemiljön.

7. Slutsats

Studien visar att det finns ett behov av en fortsatt diskussion om utemiljön i blandstaden. Teman inom blandstaden går även att återfinna utomhus. Landskapsarkitekturen kan bidra i arbetet för både social och ekologisk hållbarhet i blandstaden, men möjligheterna verkar variera. Gaturummets roll prioriteras och kan vara en viktig del av landskapsarkitekturen i blandstaden. Samtidigt ifrågasätts gaturummet som social mötesplats om den riskerar att ersätta andra typer utemiljöer, som bostadsgården. Vad som framgår är att sociala mötesplatser kan förekomma i olika former och omfattning. Undersökningen visar att utemiljöns yta och funktioner riskerar att minska under planeringsprocessen. Blandstadens utemiljö är blandad, där resurser för utemiljön riskerar att variera stort och fördelas ojämnt. Det finns en risk att kvalitativa grönytor blir stora och kvalitativa men få. En av konflikterna inom blandstadens utemiljö kan vara oklara gränser mellan privat och offentlig mark. Det kan bero på att ytorna är små och nära inpå varandra. Vallastaden visar exempel på estetisk variation för konst och varierade uttryck i utemiljön, vilket kan vara en viktig del i att skapa spännande blandstäder framöver.

8. Vidare studier

För vidare studier vore det intressant att undersöka vad de boende tycker om blandstadens utemiljö, eftersom det är för dem planeringen till stor del är till för. Det kan utföras genom en fokusgrupp eller olika typer av intervjuer, lämpligen bestående av en demografisk bredd för att undersöka om blandstaden uppfyller sina ideal. Eftersom uppfattningen av utemiljön är platsbunden kan det vara intressant att utföra kvalitativa intervjuer på platserna, gärna i flera olika blandstäder för att undersöka ämnet djupare. Även blandstadens rörlighet och aktivitetsmönster skulle kunna undersökas genom återkommande studier. Det hade även varit intressant att intervjua fler personer med olika perspektiv på blandstaden. Aspekter som skötsel, ekologiska värden och ljudbilder kan undersökas ytterligare. En inventering av växternas hälsa och möjligheter i både Vallastaden och andra stadsdelar med blandstadskaraktär skulle också vara intressant.

Referenser

Elektroniska källor

- Moreno, C. (2021). *The 15-minute city* | Carlos Moreno
[video]. https://www.youtube.com/watch?v=TQ2f4sJVXAI&ab_channel=TED
[2021-04-13].
- Okidoki (u.å.). *Vallastaden*. <https://www.okidokiarkitekter.se/vallastaden/> [2021-04-27].
- Linköpings kommun (u.å.). *Varierade Vallastaden – en stadsdel som ingen annan*. <https://www.vallastaden2017.se/> [2021-04-26].

Otryckta källor

- Davidsson, C. (2021). Intervju via Zoom den 23 april 2021
- Moström, L. (2021). Intervju via Zoom den 30 april 2021
- Osvalder, L. (2021). Intervju via Zoom den 23 april 2021
- Persson, A. (2018). *Analys av utemiljöer i Vallastaden, medskick inför fortsatt projektering*. Opublicerat dokument till Linköpings kommuns miljö- och samhällsförvaltning.

Tryckta källor

- Bellander, G. (2005). *Blandstaden: ett planeringskoncept för en hållbar bebyggelseutveckling?* Karlskrona: Boverket. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2005/blands-taden.pdf> [2021-03-30].
- Bengs, C. (2005). Glest eller tätt - inget givet val. I Frank, G. (red.) *Spelet om staden*. Forskningsrådet Formas, ss. 101-107.
- Burton, E., Jenkins, M. & Williams, K. (red.) (1996). *The Compact City*. London: E & FN Spon.
- Drougge Å., Kling A. & Westermarck K. (red.) (2012). *Landskap NU! – Samtida landskapsarkitektur*. Stockholm: Arkitektur förlag.
- Florgård, F. (2005). Grönskan spelas bort. I Frank, G. (red.) *Spelet om staden*. Forskningsrådet Formas, ss. 125-135.
- Folkesson, J., Högborg, A-S., Ivarsson, O., Kristensson, E., Kylin, M., Persson, A. & Åkerlund, U. (2017). Vi hade förväntat oss bättre gårdar i Vallastaden. *Arkitekten*, 23 oktober. <https://arkitekten.se/debatt/vi-hade-forvantat-oss-battre-gardar-vallastaden/>
- Gehl, J. (2011). *Life Between Buildings – Using Public Space*. 6 uppl., Washington: Island Press.

- Gunne, N. (2021). Parken Paradiset vinner priset för bästa landskapsarkitektur. *Arkitekten*, 25 mars. <https://arkitekten.se/nyheter/parken-paradis-et-vinner-priset-for-basta-landskapsarkitektur/>
- Holmqvist, E. (2009). *Politik och planering för ett blandat boende och minskad boendesegregation: ett mål utan medel?* Diss. Uppsala: Uppsala universitet.
- Jacobs, Jane (2004). *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Jansson, J. (2015). *Blandstaden – en undersökning av begreppets ursprung, användning och innebörd i svensk stadsplanering*. Kandidatarbete Landskapsarkitektur. SLU Sveriges Lantbruksuniversitet. Alnarp. https://stud.epsilon.slu.se/6930/1/jansson_j_140625.pdf. [2021-03-30].
- Kristensson, E. (2007). *Bostadsgården - vardagsrum, lekplats, mötesplats och utsikt*. Stockholm: Formas.
- Lindgren, K. (red.) (2004). *Bygd i förändring*. Stockholm: Katarina Tryck AB.
- Linköpings kommun (2013). *Kvalitetsprogram - Vallastaden*. Linköping: Linköpings Kommun. <https://www.vallastaden2017.se/wp/custom/uploads/2018/09/Kvalitetsprogram-2013.pdf> [2021-04-05].
- Linköpings kommun (2017). *Markanvisning 2017 Vallastaden*. Linköping: Linköpings Kommun. [2021-05-14].
- Lundgren Alm, E. (2001). *Stadslandskapets obrukade resurs - Om grönsstrukturens potential och synliggörande i en hållbar stadsutveckling*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Länsstyrelsen i Skåne (2008). *I blandstaden* (Rapport 2008:5). Malmö: Länsstyrelsen i Skåne.
- Kaplan, R., Kaplan, S. & Ryan, R. L. (1998). *With People in Mind – Design and Management of Everyday Nature*. Island Press: Washington, DC.
- Modin, A. (2002). *Blandstad – en vision, med och utan verklighet*. Plan nr. 4 2002.
- Okidoki Arkitekter (2012). *Tegar*. <https://www.vallastaden2017.se/wp/custom/uploads/2018/09/Vinnande-f%C3%B6rslaget-Tegar-Okidoki-Arkitekter-2012-.pdf> Göteborg: Okidoki Arkitekter. [2021-04-16].
- Scoffham, E. & Vale, B. (1996). How compact is sustainable – how sustainable is compact? I Burton, E., Jenkins M & Williams, K. (red.) (1996). *The Compact City*. London: E & FN Spon. ss. 69-.
- Statistiska centralbyrån (SCB) (2005). *Allt mindre grönsytor i tätorter*. Solna: SCB, Enheten för Miljöekonomi och miljö. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/gronytor-i-och-omkring-tatorter/pong/statistiknyhet/gronytor-i-och-omkring-tatorter-2005/> [2021-05-06].
- Statistiska centralbyrån (SCB) (2015). *Grönsytor och grönområden i tätorter 2015*. Stockholm: SCB, Avdelningen för regioner och miljö.

https://www.scb.se/contentassets/e2ef67822f8043549f1554b4f7759bb7/mi0805_2015a01_br_miftbr1901.pdf [2021-05-06].

Trafikverket (2011). *Attraktiva rum för alla – shared space*. Göteborg:

Trafikverket. https://trafikverket.ineko.se/Files/sv-SE/11524/RelatedFiles/2010_122_attraktiva_stadsrum_for_alla_shared_space.pdf [2021-04-27].

Troy P. N. (1996). Environment Stress and Urban Policy. I Burton, E., Jenkins M & Williams, K. (red.) (1996). *The Compact City*. London: E & FN Spon. ss. 202-204.

Bilagor

Bilaga 1. Illustrationsplaner över Broparken och Paradiset

Bilaga 2. Intervjufrågor

Bilaga 3. Foton från platsbesök

Bilaga 1: Illustrationsplaner över Broparken och Paradiset



Broparken. © White Arkitekter.



Paradiset. © 02 Landskap.

Bilaga 2. Intervjufrågor

Frågor till Linn Osvalder 2021-04-23

1. Hur kom du i kontakt med Vallastaden?
2. Vad är dina tankar och åsikter kring Vallastadens utemiljö?
Följdfråga: Är fokuset på byggnader något som är unikt för Vallastaden eller är det en samhällstrend i dagens stadsbyggnade?
3. Vad anser du har prioriterats under utformningen av stadsrummet i Vallastaden? Har något bortprioriterats?
4. Vad tänker du när du hör ordet blandstad?
5. Vad kan/ska landskapsarkitekturen ha för roll i blandstaden enligt dig?
6. Skulle du säga att det finns några riktlinjer, trender eller formgrepp för utformningen av landskapsarkitektur i en blandstadsbebyggelse? Vilka då? Går de att urskilja i Vallastaden?
7. Övriga kommentarer

Frågor till Charlotta Davidsson 2021-04-23

1. Hur fick ni uppdraget och hur var det formulerat? Fanns det några särskilda önskemål från den översiktliga planeringens sida?
2. Hur förändrades parken under planeringens och projekterings gång? Fanns det några stora utmaningar i ert arbete? Vad tycker du om slutprodukten?

3. Hur gick diskussionerna om utemiljöns funktioner, vad prioriterades framför annat?
4. Skiljde sig utformningen av utemiljön i Vallastaden mycket det ni tidigare arbetat med? På vilket sätt?
5. Har du några åsikter eller tankar om resten av utemiljön i stadsdelen?
6. Vad tänker du när du hör ordet blandstad?
7. Vad kan/ska landskapsarkitekturen ha för roll i blandstaden enligt dig?
8. Skulle du säga att det finns några riktlinjer, trender eller formgrepp för utformningen av landskapsarkitektur i en blandstadsbebyggelse? Vilka då?
9. Går det att se genom Broparkens utformning att parken befinner sig i en stadsdel med blandstadskaraktär?
10. Övriga kommentarer

Frågor till Linda Moström 2021-04-30

1. Hur gick diskussionerna om utemiljön och dess funktioner i Vallastaden, vad prioriterades framför annat?
2. Hur ser du på utemiljön som finns i Vallastaden idag? Vad fungerar bra och finns det aspekter som inte gick som planerat?
3. Vad tänker du när du hör ordet blandstad?
4. Vad kan/ska landskapsarkitekturen ha för roll i blandstaden enligt dig?
5. Övriga kommentarer

Bilaga 3. Foton från platsbesök



Variationsrika ytor och markmaterial. Foto: Isa Stålhandske.



Den privata ingångens karaktär, storlek och läge avgör den personliga prägeln. Foto: Isa Stålhandske.



Broparken (ovan) och Paradiset (nedan). Foto: Isa Stålhandske.



Allmänningar i Vallastaden. Foto: Isa Stålhandske.